

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

METODICKÝ PRŮVODCE

Asistované kontakty

Vzájemné soužití o.p.s.

Tým Hnízdo – Čiriklano Kher

Projekt: *Adresná podpora rodinám ve spolupráci s OSPOD*

Ostrava, 2020

Touto cestou bychom rádi poděkovali Evropskému sociálnímu fondu za jejich finanční podporu. Díky jejich podpoře jsme mohli vypracovat tento materiál.

Poděkování za spolupráci při vzniku dokumentu patří všem sociálním pracovníkům, realizátorům projektu, kteří se na jeho tvorbě podíleli.

Zvláštní poděkování patří rodinám, které nám dali k dispozici své příběhy.

Poděkování patří také Mgr. et Mgr. Michaele Grebeníčkové a Bc. Lucii Kýrové, Dis, které se obě spolupodílely na tvorbě materiálu.

Děkujeme.

V metodickém průvodci jsou použity fotografie z interiéru Týmu Hnízda, kde probíhají asistované kontakty. Do textu jsme zakomponovali naše vlastní vytvořené materiály, které čtenářům mohou posloužit jako návod. Obrázky, které byly použity v metodickém průvodci, vytvořila Margita Lebicová.

Zpracovala: Mgr. et. Bc. Helena Jedináková

Ostrava 2020

„Všichni dospělí byli dětmi, ale málokdo
si na to pamatuje.“

Antoine de Saint-Exupéry

Obsah

ÚVOD.....	- 8 -
PŘEDSTAVENÍ VZÁJEMNÉHO SOUŽITÍ, O.P.S.	- 10 -
ČÁST 1.....	- 12 -
1 RODINA A JEJÍ POJETÍ.....	- 12 -
1.1 Vymezení rodiny.....	- 12 -
1.2 Změny v oblasti rodiny.....	- 13 -
1.3 Současná rodina a její krize.....	- 15 -
1.4 Rodičovství.....	- 18 -
2 DÍTĚ V SOUČASNÉ RODINĚ.....	- 20 -
2.1 Pojem dítě.....	- 20 -
2.2 Práva dítěte.....	- 22 -
2.3 Domov z pohledu dítěte.....	- 23 -
3 ROZVOD/ROZCHOD RODIČŮ A JEHO DOPAD NA DÍTĚ.....	- 25 -
3.1 Příčiny rozvodu/rozchodu rodičů	- 25 -
3.2 Dopady rozvodu/rozchodu	- 27 -
3.3 Psychický dopad rozvodu/rozchodu na dítě	- 28 -
3.4 Odmítání druhého rodiče	- 30 -
4 SYSTÉM POMOCI RODINÁM OHROŽENÝCH ROZVODEM/ROZVODEM	- 34 -

4.1 Sociální poradenství	34 -
4.2 Sanace rodiny	35 -
4.3 Rodinná terapie	36 -
5 LEGISLATIVNÍ UKOTVENÍ	38 -
5.1 Úprava styku dítěte s rodičem	38 -
5.2 Asistovaný kontakt	40 -
ČÁST 2.....	41 -
1 ASISTOVANÉ KONTAKTY JAKO POMOC PŘI ŘEŠENÍ DOPADU ROZVODU/ ROZCHODU NA RODINU	41 -
1.1 Cíle asistovaných kontaktů	42 -
1.2 Důvody pro asistované kontakty	42 -
1.3 Dítě v asistovaných kontaktech	44 -
1.4 Příbuzenské asistované kontakty	45 -
1.5 Akteři asistovaných kontaktů.....	46 -
2 POSKYTOVÁNÍ ASISTOVANÝCH KONTAKTŮ	50 -
2.1 Druhy asistovaných kontaktů	50 -
2.2 Cílové skupiny	52 -
2.3 Osobnost pracovníka v asistovaných kontaktech.....	53 -
2.4 Pravidla asistovaných kontaktů	55 -
2.5 Kdy není vhodné realizovat asistovaný kontakt.....	56 -

3	REALIZACE ASISTOVANÝCH KONTAKTŮ	- 58 -
3.1	Přípravná fáze asistovaného kontaktu	- 58 -
3.2	Fáze realizace asistovaného kontaktu	- 59 -
3.3	Fáze vyhodnocení a ukončení asistovaného kontaktu	- 62 -
4	KAZUISTIKA	- 63 -
	ZÁVĚR	- 69 -
	ZDROJE	- 70 -
	SEZNAM PŘÍLOH	- 72 -

Úvod

Každé dítě má právo na důstojné dětství, právo být milováno svou rodinou. Prožije-li dítě toto období důstojně, radostně, v milující rodině, s pocitem bezpečí, bude daleko lépe vybaveno zajistit stejné i lepší podmínky pro spokojený život svým vlastním dětem.

Dítě má právo na život či kontakt se svými biologickými rodiči. Nemůže-li dítě z různých důvodů vyrůstat s oběma rodiči, vychovává jej pouze jeden z nich, nebo dokonce je dítě odloučeno od celé své biologické rodiny, mělo by mít možnost se s oběma svými rodiči stýkat, udržovat s nimi kontakt, pokud tomu nebrání zákonné důvody.

Účelem tohoto metodického průvodce je vytvoření praktického rádce či návodu pro realizaci asistovaných kontaktů, které probíhají mezi dítětem a biologickými rodiči dítěte, popřípadě příbuznými. Metodický průvodce zároveň může posloužit jako příručka pro asistovaný kontakt mezi dítětem, který je v pěstounské péči a biologickým rodičem dítěte.

K vydání tohoto metodického průvodce nás vedla myšlenka sepsat naše dosavadní zkušenosti s asistovanými kontakty. Tým Hnízdo začal poskytovat rodinám asistovaný kontakt v roce 2014. Ze začátku jsme jej poskytovali rodinám v rámci naší registrované sociální služby „sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi“, kdy se na nás obrátil tatínek s žádostí o pomoc při zajištění kontaktů se svými dětmi. V průběhu roku 2015 se na nás začaly obracet orgány sociálně právní ochrany dětí s žádostí o zajištění asistovaných kontaktů. V té době jsme neměli k dispozici žádný relevantní materiál, o který bychom se mohli opírat. Než jsme se rozhodli asistovaný kontakt zajišťovat, museli jsme si odpovědět na dvě důležité otázky. *„Máme dostatek kvalifikovaných sociálních pracovníků?“ „Jsme schopni zajišťovat asistované kontakty o víkendech, svátcích?“* Jakmile jsme si tyto dvě otázky dokázali zodpovědět, rozhodli jsme se, že *„do toho půjdeme“*.

Metodický průvodce je rozdělen na dvě části. V první části je primárně zaměřen na rodinu a děti. Zmiňuje se o dopadu rozvodu/rozchodu rodičů na rodinu, ale především o dopadu na děti. Okrajově se zabývá systémem pomoci rodinám a legislativním zakotvením asistovaného kontaktu a rodiny. V druhé části se pohlíží na asistovaný kontakt jak z širšího, tak užšího, detailního pohledu. Závěrem metodický postup obsahuje kazuistiky, které vhodně přibližují asistovaný kontakt v praxi.

Z našich zkušeností víme, že jsou rodiny, které se o kontakt se svými dětmi snaží, ale samy nevědí „jak na to“. Vyžadují podporu, poradenství, doprovod apod. Dítě, které je od své rodiny delší dobu odloučeno, může pociťovat obavy, strach, nejistotu, má-li se se svým rodičem setkat. Je-li dítě svěřeno jednomu z rodičů, pak rodič má mnohdy představu, že dítě je jen jeho, má na něj výhradní právo, dokonce dítě vnímá jako nástroj pomsty svému partnerovi. Rodič si neuvědomuje, jak odloučení od druhého rodiče může velmi negativně zapůsobit na dítě a mít vliv na jeho další vývoj. Nejen biologický rodič brání druhému rodiči ve styku s dítětem. Setkali jsme se s pěstouny, kteří vyhledávají všemožné důvody, proč se dítě nemá setkat se svými biologickými rodiči, než aby dítě podporovali a motivovali k setkání s rodiči. V takovém případě je důležité, aby s rodinou/pěstouny a dítětem spolupracoval odborník, který rodině, dítěti či pěstounům napomůže situaci lépe zvládat. Navíc dítěti, které se cítí v ohrožení, má obavy či strach, zajistí bezpečné zázemí.

Jak již bylo uvedeno, v zájmu dítěte je být v kontaktu s oběma rodiči a tento kontakt může bezpečně zajistit právě **asistovaný kontakt**.

Představení Vzájemného soužití o.p.s.

Vzájemné soužití o.p.s. je nevládní nezisková apolitická organizace působící v Ostravě od září 1997 (je nástupkyní občanského sdružení Vzájemné soužití). Příčinou vzniku byly důsledky rozsáhlých povodní v ostravské části Hrušov a vznikající napětí mezi romskými obyvateli postiženými povodněmi a neromským obyvatelstvem v oblasti Liščina. Vzájemné soužití o.p.s. svou činnost zaměřuje především na marginalizované a sociálně vyloučené skupiny obyvatelstva, zejména Romy.

Posláním Týmu Hnízdo je zajištění a poskytování kvalifikovaných služeb a aktivit ohroženým rodinám s dětmi ve věku 0– 18 let, které se z různých důvodů ocitly v nepříznivé sociální situaci a nedokážou ji zvládat vlastními silami, zejména tehdy, hrozí-li nebezpečí, že by nepříznivé podmínky mohly vyústit v ohrožení vývoje dítěte a integrity rodiny. Tým Hnízdo pak ve spolupráci s rodinou, mnohdy za spolupráce a na žádost odboru sociálně právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) usiluje o zachování, posilování či navrácení společného soužití rodiny a zdravého vývoje dětí v podmínkách funkční, biologické či náhradní rodiny.

Představení Týmu Hnízda – Čiriklano Kher

Tým Hnízdo – Čiriklano Kher započalo svou činnost v roce 2005 za podpory Nadace rozvoje občanské společnosti, programu Lidská práva. Podnětem k započetí činnosti byl případ romské holčičky, která byla kojící matce odebrána přímo z porodnice a umístěna tehdy ještě do dětského domova (v současnosti pod názvem dětské centrum). Důvodem odebrání dítěte bylo to, že rodina neměla v bytě zatopeno a neměla nachystanou výbavičku. Na tento případ nás upozornila zástupkyně ombudsmana. Za spolupráce úřadu jsme matce začali pomáhat, obstarali vše potřebné a zastupovali ji u soudu. Asi po čtyřech měsících byla holčička navrácena zpět do rodiny. Druhým impulsem pro vznik Týmu Hnízdo pak byla zpráva profesora Kevina Browna z University of Birmingham, ve které jsme se dozvěděli informaci o tom, že Česká republika zastávala v té době z celé Evropy prvenství v počtu umístěných dětí do 3 let jejich věku v ústavech.

Své aktivity zaměřuje také na vyhledávání vhodných osob, které se mohou stát pěstouny, na uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče v případě vydání souhlasu příslušného orgánu, na realizaci asistovaných kontaktů. Svými aktivitami napomáháme k rovnoprávnému postavení Romů ve společnosti.

Představení projektu „Adresná podpora rodinám ve spolupráci s OSPOD“

Projektem „Adresná podpora rodinám ve spolupráci s OSPOD“ chceme podpořit 70 rodin s dětmi, které jsou vedeny v agendě OSPOD, v naplňování rodičovských práv a povinnostech vedoucích k ochraně dítěte a v posílení stability v rodině. Kumulace problémů vede k tomu, že rodiny nejsou dostatečně motivovány ke změně své tíživé situace a rezignují. Z těchto důvodů se pak rodina mnohdy ocitá v agendě OSPOD a sám OSPOD nás pak žádá o pomoc rodině, protože tyto důvody mohou být příčinou odebrání dítěte z rodiny.

Projekt se zaměřuje na dvě hlavní cílové skupiny:

- ❖ Rodiny s dětmi ve věku 0 – 18 let z Ostravy a sociálně vyloučených lokalit, které jsou vedeny v agendě OSPOD.
- ❖ Rodiny, kterým je z doporučení OSPOD nebo soudem nařízen asistovaný kontakt.

V rámci projektu se realizuje 6 hlavních klíčových aktivit, a to:

- ❖ **Aktivita č. 1:** Navázání kontaktu a uzavření spolupráce s rodinou.
- ❖ **Aktivita č. 2:** Psychosociální aktivity, v rámci kterých jsou rodiny podporovány v posilování svých kompetencí tak, aby byly schopny uspokojovat potřeby svých dětí.
- ❖ **Aktivita č. 3:** Poradenství, konzultace v oblasti ochrany práv dětí tak, aby rodiny dokázaly samy hájit práva svých dětí a jejich oprávněné zájmy.
- ❖ **Aktivita č. 4:** Vzdělávací aktivity pro rodiče prostřednictvím společných besed.
- ❖ **Aktivita č. 5:** Posilování kompetencí rodičů při vzdělávání dětí
- ❖ **Aktivita č. 6:** Asistované kontakty

ČÁST 1

1 Rodina a její pojetí

Rodina je první a nejdůležitější prostředí, do kterého se jedinec rodí a se kterým přichází do kontaktu. Rodina je primární zkušeností, malou sociální skupinou, do které patříme od narození až do smrti. Rodina je nejstarší lidskou institucí, která má v životě člověka nezastupitelnou roli a má zásadní vliv pro zdravý a harmonický vývoj jedince.

1.1 Vymezení rodiny

Rodina je společenství, které existuje od nepaměti. Všichni pocházíme z nějaké rodiny, ve které prožíváme své dětství. Co však o rodině víme? Rodina je v odborné literatuře popisována z pohledu sociologie, psychologie, pedagogiky nebo také antropologie či filozofie.

Podíváme-li se na klasické vymezení rodiny, rozlišujeme rodinu užší (též označovanou jako tradiční) a širší. Užší rodinou chápeme rodinu jako skupinu osob, které jsou vzájemně spojeny pokrevními pouty, právním svazkem, popřípadě vstoupí dítě do rodiny formou náhradní rodinné péče. Rodina v širším pojetí (typická pro USA a některé státy EU) pojímá rodinu jako skupinu osob, které se jako rodina prezentují na základě vzájemné náklonnosti a pospolitosti. Z. Matějček (2003, s. 10) je názoru, že: *„rodina tu byla už tehdy, kdy ona nahá opice ještě běhala po pláních Afriky a jakožto ohrožený živočišný druh se zvláště pečlivě staral o svá mláďata.“* Matějček dále hovoří o tom, že: *„v případě člověka pojistila Matka Příroda jeho potomstvo hned dvojnásobně – láskou mateřskou i láskou otcovskou. Matka chrání dítě a otec chrání matku a dítě, jinak by tu (neodarwinsky řečeno) místo reprodukční úspěšnosti byla reprodukční neúspěšnost – a zánik rodu.“*

Rodina je primární malá skupina, která je charakterizována jako společenská instituce tvořící důležitý „stavební kámen“ společnosti. Rodina má řadu významných společenských funkcí a navíc se v ní uskutečňuje primární socializace dítěte.

Matoušek definuje rodinu jako soubor vazeb spojených manželstvím, do které každý z manželů přináší i svou rodinu a širší příbuzenstvo. Současně ji popisuje jako seskupení osob, které jsou propojeny vzájemnou vazbou ve formě náklonnosti.

„Rodina je základem státu. Stát o rodinu všemožně pečuje. Bez zdravé rodiny není myslitelná zdravá společnost.“ (Keller, 2003, s. 44). Keller dále upozorňuje na to, že vznik rodiny je úzce spojen s uzavřením sňatku, který je nejen závazkem vůči partnerovi, ale i vůči příbuzným a státu. Dle Kellera stát rodinu podporuje sociální politikou a očekává, že manželé budou mít děti a budou je řádně vychovávat.

Z uvedeného tedy můžeme říci, že základní funkcí rodiny ve vztahu k dítěti je funkce ochranná. Teprve je-li dítěti zajištěna základní péče o jeho život a prosperitu, můžeme dále uvažovat o jeho psychických potřebách a hlavně o tom, kdo a jak mu tyto potřeby zajišťuje.

Role rodiny je nezastupitelná a rozhodující právě ve vztahu k dítěti, protože ovlivňuje jeho rozvoj a zdravou socializaci. Rodina poskytuje jedinci primární zkušenosti v navazování vztahů, předává vzory chování a sociálního učení, vede k přejímání základních norem a hodnot člověka. Rodina je tak jediným sociálním útvarům, který je v rámci socializace téměř nenahraditelný.

1.2 Změny v oblasti rodiny

Vzájemné soužití rodiny se v průběhu času mění. Tak jako prochází změnami společnost, dochází ke změnám i v pohledu na rodinu. Již nenajdeme jednotné pojetí rodiny. Z široké, vícegenerační rodiny, je nyní v kurzu rodina užší, tedy rodiče a děti. Jedním dechem je nutno dodat, že i takto pojímaná rodina tvoří dnes v Evropě jen asi čtvrtinu všech domácností.

Pojetí rodiny:

- ❖ Tradiční rodina
- ❖ Moderní rodina
- ❖ Rodina postmoderní

První výrazné změny v tradičním pojetí rodiny se datují od konce 1. světové války. Dochází k zásadním proměnám, které se začaly nejvíce projevovat v 70. letech minulého století. Dochází k vzestupu počtu dětí, které se narodí mimo rodinu, rodina ztrácí monopol na plození dětí a sexualita je spojována s uspokojením a často až zábavou.

Tradiční rodina, datující se do konce 19. století, se vyznačovala stabilní manželskou dvojicí s velkým počtem dětí. Manželství se uzavíralo převážně z rozumových důvodů a potřeba lásky se zde nutně nevyskytovala. Na manželství bylo pohlíženo jako na něco, co je přirozené či automatické. Bylo pojímáno jako jedno z životních stádií, kterými by si měl člověk projít. Oproti tomu dnes si pod slovem manželství představíme rodinu, kterou tvoří pár sezdáný

či nesezdaný a děti. Vzájemný vztah mezi současnými partnery je založen na lásce, intimitě a sexuální přitažlivosti.

Ve 20.století se setkáváme s **moderní rodinou**. Vrchol změn rodiny se nejrazantněji projevuje v již zmíněných 70. letech minulého století, kdy dochází k prudkému nárůstu počtu nemanželských dětí. Jedná se asi o čtvrtinu všech narozených dětí. Rodina ztrácí svůj monopol na plození a socializaci dětí. Individualismus ve spojení se svobodou a ztrátou stabilních rodinných hodnot způsobil postupně podstatné oslabení vlivu rodiny původní na potenciální rodiny prokreační. Rodina ztrácí svůj vliv i vlivem nárůstu vlivu dalších institucí, jako je například škola. Jistá garance manželského svazku slábne, což má za následek nárůst počtu rozvodů a opakovaných manželství. Zvláště pak pro ženu nastaly výrazné změny v jejím postavení a roli manželky a matky. Ženy častěji upřednostňují profesní kariéru před založením rodiny. Mateřství se tak mění z celoživotního poslání na krátkou životní etapu.

Rodina postmoderní se objevuje na přelomu 20. a 21. století. Rodina zde je utvářena především kvůli uspokojení emočních potřeb partnerů což ovlivňuje i stabilitu rodiny. Emoce jsou křehké pouto, a tím se i rodina stává křehkou institucí. Časté tak jsou rozepře a rozchody rodičů, kdy musí ochranu dítěte ve vážných případech kompenzovat stát. Prohlubuje se individuální svoboda členů rodiny. Rodina je tak nestabilní a často dlouho nevydrží.

1.2.1 Alternativy rodinného soužití

Se změnami v pojetí rodiny se úzce pojí i různé alternativy rodinného soužití. Stále častěji se setkáváme s pojmy „*žití na psí knížku, na hromádce*“, kdy nesezdaní partneři spolu žijí a často i mají děti, avšak stále si zachovávají jistý individualismus. Relativně novým je i pojem „*single*“. Taková domácnost je založena na životě bez partnera, jedinci neplánují založení rodiny a vyhledávají a užívají si větší míru svobody a nezávislosti. Dále se může setkat s pojmem „*mingle*“. Jedná se o nesezdané páry žijící odděleně, kdy každý z partnerů žije ve své vlastní domácnosti.

Další změnou v oblasti rodinného soužití je tzv. *osamělé rodičovství*. Jedná se o osoby po rozvodu/rozchodu, osamělé rodiče, kteří se rozhodnou pro adopci či jinou formu náhradní rodinné péče, či v neposlední řadě zde řadíme i osamělé rodiče s dítětem mimo manželství. Až 90% těchto osamělých rodičů tvoří ženy.

Přibývá také takzvaně *dobrovolně bezdětných manželství*, která bývají označována jako *dvoukariérová manželství* (manželé/partneři upřednostňují vlastní kariérní dráhu před plozením dětí).

Přijetím registrovaného partnerství či v některých zemích i možností uzavření manželství se mezi alternativy rodinného soužití řadí i soužití dětí v homosexuálních párech.

Alternativní rodinné soužití:

- ❖ „Život na psí knížku“
- ❖ Single
- ❖ Mingle
- ❖ Osamělé rodičovství
- ❖ Dvoukariérová manželství
- ❖ Soužití v homosexuálních párech

1.3 Současná rodina a její krize

Krize současné rodiny je v posledních desetiletích důsledkem řady zátěží, kterými jsou rodiny vystaveny a které se navzájem kumulují. Jmenovat můžeme stoupající rozvodovost, rozpad tradičních rodinných hodnot, stále častější domácí násilí či zanedbávání a zneužívání nejen dětí, ale kteréhokoli člena rodiny. Tyto faktory se odrážejí i na motivaci partnerů zakládat vlastní rodiny a mít své děti či na způsobech výchovy dětí, předávání rodinných a životních hodnot.

Změny uvnitř rodin přispěly i ke ztrátě výlučného mocenského postavení muže v rodině. Muži se začali více podílet na péči o děti i domácnost a ženy zase na ekonomickém zajištění rodiny. Mnoho žen, se tak stalo významnými živitelkami rodin, což je pro naprostou většinu rodin ekonomickou nutností. Málomocná domácnost by zvládla být ekonomicky soběstačná s jedním platem. V těchto rodinách jsou muž i žena pracovně i společensky vytíženi.

Rodiny jsou přetíženy, což se odráží na jejich fungování. Typický je nedostatek času, který mohou rodiče věnovat společnému trávení volného času. Dětem to mnohdy kompenzují materiálními dary. Tato kompenzace pak může vést ke změnám hodnotových žebříčků i ovlivnění charakteru dítěte. Změny v rodinném životě se projevují i izolováním rodiny od okolní společnosti, více se vyskytující anonymita vztahů či oddělování života různých

generací. Zrychlující se životní styl s sebou přináší snížení počtu kontaktů mezi členy rodiny. Nové komunikační technologie rovněž ovlivňují trávení volného času, které je díky sociálním sítím omezeno na minimum.

Současná rodina čelí krizi i v klasickém pojetí manželství a zakládání rodiny. Aktuálně stoupá průměrný věk snoubenců. Dřívější formální tlaky na uzavírání manželství již dnes neplatí. Vlivem antikoncepce a řízené reprodukce klesá sice počet potratů, ale i narozených dětí. Rodiny odkládají početí prvního dítěte. Roste počet rozvodů v poměru k počtu sňatků, kdy se průměrně rozvádí každé druhé manželství.

1.3.1 Funkce rodiny

Každá rodina plní určité funkce. Rodinné funkce se projevují navenek vůči společnosti a dovnitř vůči rodině, jejím jednotlivým členům. Typologií funkcí rodiny najdeme mnoho, ale obecně můžeme říci, že mezi základní funkce rodiny řadíme funkci ekonomickou, výchovnou, biologickou a emocionální.

Základní funkce rodiny:

- ❖ Funkce ekonomická
- ❖ Funkce výchovná
- ❖ Funkce biologická
- ❖ Funkce emocionální

- ❖ Funkce ekonomická představuje materiální zabezpečení rodiny. Jedná se o finance, bydlení, majetek.
- ❖ Funkce výchovná se soustřeďuje na výchovu a péči o děti v rodině. Jedná se o předávání postojů, hodnot, výchovného stylu rodiny, apod.
- ❖ Funkce biologická, též označována jako funkce reprodukční spočívá v sexuálním uspokojování manželů. Hlavním účelem této funkce však v současné době není pouhá reprodukce.
- ❖ Funkce emocionální se zabývá vztahy v rodině a způsobům její komunikace.

Krize současné rodiny se neprojevuje pouze ve změnách v rodinném soužití, ale především *v poruchách jednotlivých funkcí rodiny*. *Krize funkce ekonomické* se projevuje bilancováním rodin na hranici chudoby, kdy čím dál více rodin se s tímto nedostatkem financí musí potýkat. *Funkce výchovná* se vyznačuje nedostatečnou péčí o členy rodiny. Výsledkem krize v této funkci je dítě v náhradní rodinné péči či v péči institucionální, senior v domově seniorů, pečovatelé pro osoby se zdravotním postižením, apod. *Krize funkce biologické* se vykazuje

nízkou plodností a porodností. V sexualitě se pak objevuje sexuální nesoulad manželů/partnerů. A v neposlední řadě porucha v naplňování funkce emocionální se projevuje špatnou a neefektivní komunikací mezi jednotlivými členy rodiny. Rodina také tráví čím dál méně času společně, při vykonávání zájmových aktivit či jednoduše při společném trávení volného času.

Výsledkem poruch základních rodinných funkcí jsou čtyři typy rodin, které se potýkají s naplňováním či nenaplňováním základních funkcí rodiny, primárně z pohledu zajištění a uspokojení základních potřeb dítěte.

Typy rodin dle funkčnosti:

- ❖ Rodina funkční
- ❖ Rodina problémová
- ❖ Rodina dysfunkční
- ❖ Rodina afunkční

- ❖ Rodina funkční: Tato rodina dokáže zajistit dítěti optimální podmínky pro zdravý vývoj. Tyto rodiny se potýkají s běžnými problémy, které si dokáží vyřešit samy. Obvykle nevyužívají systém pomoci ani jakékoli služby.
- ❖ Rodina problémová: Problémové rodiny se vyznačují poruchou v základních funkcích rodiny. Tyto problémy však nevedou k ohrožení rodiny nebo zdravého vývoje dítěte. Můžeme zde zařadit rodiny potýkající se například s nezaměstnaností. Rodiny své problémy dokáží řešit a napomáhají si využíváním systému pomoci a služeb.
- ❖ Rodina dysfunkční: Tyto rodiny se prokazují závažnějšími poruchami v základních funkcích rodiny. Je zde ohrožena nejen rodina jako celek, ale především zdravý vývoj dítěte. Typickým příkladem jsou rodiny, které ohrožují problémy se závislostmi, dlouhodobou nezaměstnaností. Pro tyto rodiny je aktivní účast v systému pomoci a služeb nezbytná, má-li dojít ke stabilizování a zajištění zdravého vývoje dítěte.
- ❖ Rodina afunkční: Afunkční rodina naprosto postrádá existenci a smysl rodinného života. Zdravý vývoj dítěte je v takové rodině většinou nemožný. Jedná se o narušení několika, ale i všech základních funkcí rodiny. Včasná a trvající intervence je zde nutností.

1.4 Rodičovství

Vztah rodiče a dítěte je to nejdůležitější. Dítě potřebuje lásku. Ne nějaké rozněžnělé hýčkání a rozmazlování, ale hluboký pocit jistoty, že k někomu patří. Že má rodinu, která jej neopustí, na kterou se může spoléhat, která je prostě jeho.

Každá rodina stojí na dvou pilířích – matce a otci. V rodinách, kde jeden z rodičů chybí, je životní start dětí ohrožen, či alespoň velmi ztížen. Správný rodičovský cit je milující, pečující, stálý, bezpečný, ochraňující

a podpůrný. Pouto mezi rodiči a dítětem je i silnější než pouto manželské/partnerské, a to i proto, že biologické rodičovství nelze zrušit, protože je definitivní, ne rozdíl od manželství či partnerství, které se dá kdykoli ukončit.

Rodičovství je životním přínosem pro ženu/matku, stejně jako pro muže/otce. Je to výzva, zdroj podnětů, dává jedinečnou příležitost poznávat sebe i druhého tak, jak by to bez dítěte nebylo možné. Dává nám poznat nový, většinou radostný vztah s dítětem a vytváří novou úroveň vztahu k partnerovi, který není již jen manželem, ale i otcem, a naopak žena je v očích muže v nové roli matky. Rodičovství neobohacuje jen rodiče samotné, ale je naplňující i pro širší rodinu, především prarodiče. Díky rodičovství navazujeme nová přátelství s jinými matkami s dětmi.

V rámci rodičovství rozlišujeme rodičovství biologické a psychologické. *Biologické rodičovství* vzniká narozením dítěte, které spojuje rodiče přes společné geny. Biologická příbuznost mezi dítětem a pečující osobou – tedy rodičem, dává naději na pozitivní vývoj společného vztahu a zajištění zdravého vývoje dítěte. *Psychologické rodičovství* je většinou spojeno s biologickým

rodičovstvím. Může však vzniknout i tak, že nebiologický dospělý začne o dítě pečovat. Jedná se o navození jedinečného vztahu mezi dítětem a pečující osobou – rodičem. U většiny rodičů existuje biologické a psychologické rodičovství společně. Psychologické rodičovství je vnitřní a bezpodmínečné přijetí dítěte. Jsou však mnozí rodiče, kteří své dítě zanedbávají, týrají ho či mu jinak ubližují. V těchto případech hovoříme o biologickém rodičovství. Psychologické rodičovství je pro zdravý vývoj dítěte i pro jeho harmonický život důležitější než rodičovství biologické.

Problém v rámci biologického a psychologického rodičovství vzniká v nových, tzv. rekonstruovaných rodinách, kdy si jeden z rodičů najde nového partnera a založí s ním rodinu novou. Poškozujícího chování se častěji dopouštějí ti členové rodiny, kteří nemají s dětmi společné geny, tedy obvykle nevlastní rodiče. Při zakládání nové, rekonstruované rodiny je proto důležité postupovat obezřetně a citlivě s ohledem na prospěch dětí.

Pokud je dítě rodičem přijímáno, je podpořena sebedůvěra dítěte. Dítě má potřebu začlenění, mít pocit, že patří do rodiny. V souvislosti s rozpadem rodiny a rozvodem/rozchodem rodičů či vlivem roztržek mezi rodiči je obvykle důležitost této potřeby dítěte opomíjena. Rodiče jsou totiž až přespříliš zaměřeni na řešení a vyrovnání se s obtížnou životní situací a děti v důsledku toho „staví na vedlejší kolej“. Rodič, který se nedokáže s dítětem sladit, může vlivem trvalého či aktuálního stresu dítě zanedbávat či se k němu chovat negativně. Rodič by měl za každých okolností vnímat potřeby dítěte, jeho aktuální stav. Pokud tak nebude činit, může to u dítěte vést k negativním projevům chování a dítě může být rozladěné. Dítě se může projevovat tlumeně nebo naopak impulzivně. Rodič může poté díky nepochopení situace reagovat na dítě nepřiměřeně, formou špatného zacházení. V tomto případě mluvíme o poruchách rodičovství. Předcházet jí můžeme podpořením rodinné soudržnosti. Trávit s dítětem více volného času společnou hrou, společnými zážitky. Důležité je společně komunikovat a vyjadřovat si pocity i umět naslouchat. Tím se podpoří vztah mezi rodičem a dítětem

2 Dítě v současné rodině

Dítě se rodí do určité rodiny, konkrétního prostředí. Na zdravý duševní vývoje dítěte má velký vliv prostředí, ve kterém bude vyrůstat. Jestli v citově vřelém a stálém prostředí, v kruhu svých rodičů a sourozenců nebo v prostředí bez lásky, bez jednoho z rodičů, sourozenců, či svých blízkých. Tyto aspekty mají vliv nejen na duševní vývoj dítěte, ale i na utváření jeho osobnosti. Dítě se rozvíjí v rukách rodičů. Přijímá vše, co mu jeho prostředí poskytne.

Jednoznačně můžeme říci, že dítě potřebuje v rodině lásku. Nesmíme si pod tím ale představit jen rozmazlování, rozněžnělé přelévání citů z rodiče na dítě a obráceně. V rodičovské lásce je daleko víc, především zdravý rozum a učení. Novým věcem se učí nejen dítě, ale i rodiče a všichni z blízkého okolí rodiny. Rodiče se musí naučit rozumět základním psychickým potřebám dítěte, jednotlivým fázím vývoje. Důležité je naučit se vnímat dítě jako jedinečnou osobnost a porozumět jeho individualitě. Děti potřebují pro svůj zdravý vývoj mnoho věcí, ale nejdůležitější je pro ně láska a jistota ve vztazích k lidem ze své nejbližší rodiny. Dítě má na každém vývojovém stupni rozum. Naplno vnímá svět kolem sebe a pamatuje si. Vše, co dítě prožívá, je vztaženo k lidem, především lidem z jeho nejbližšího okolí. Utváří si důvěru a nedůvěru v lidi. Zvláště tíživé pro dítě je, když o tuto důvěru musí bojovat u vlastních rodičů.

2.1 Pojem dítě

Otázka, kdo je vlastně dítě, nemá jednoznačnou odpověď. Pojem dítě není homogenním pojmem. Každá společnost a kultura chápe a vnímá dítě odlišně. Dokonce najdeme odlišnosti v proměnách významu v rámci jedné společnosti napříč časem. V průběhu času došlo ke dvěma

posunům, a to ve změně chápání pojmu dítě a ve změny v chování dospělých, rodičů a státu, ke svým dětem.

2.1.1 *Názorové směry uvažování o dětech*

Rozlišujeme různé názorové směry, které se zabývají definováním pojmu dítě z historického hlediska. Tyto názorové směry do značné míry určují náš způsob uvažování o dětech i to, jak se k nim chováme jako jednotlivci nebo jako společnost prostřednictvím institucí. Názorových směrů je několik, my si zde popíšeme tři hlavní:

Názorové směry uvažování o dětech:

- ❖ Nezkrotné dítě
- ❖ Imanentní dítě
- ❖ Nevinné dítě
- ❖ Rozvíjející se dítě

- ❖ Nezkrocené dítě: Úvaha T. Hobbesa. Dle jeho názoru jsou děti ze své podstaty nezkrocené a necivilizovaná individua, která jsou ve stavu jistého divoštství. Tyto děti jsou vnitřně zlé. Projevují se především darebáctvím a násilím. Z pohledu společnosti mají vrozené negativní návyky a je na ně pohlíženo jako na morálně vadné. Musí být neustále vedeny a řízeny dospělými, často i za použití represivních praktik, aby mohli ve společnosti fungovat. Toto pojetí dítěte není v dnešní době tak úplně zapomenuto. Příkladem mohou být instituce, které se věnují dětem a mladistvými s poruchami chování, které mají často problémy se zákonem nebo fyzické tresty vůči dětem, které jsou stále v mnoha zemích běžně užívány.
- ❖ Imanentní dítě: Nalézáme především u J. Locka a I. Kanta. Považují děti za nezralé, iracionální, neznalé a nevyvinuté. Vnímají je jako nositele nerealizovaných a prozatím nerozvinutých schopností a možností. Z tohoto pohledu nejsou děti morálně vadné, ale pouze rozumově nedostatečné a nedovyvinuté, proto postrádají zralost dospělých, jsou tedy takzvaně „ještě-ne-dospělé“. Dětství slouží jako trénink na dospělost, ve kterém děti rozvíjí své rozumové schopnosti, jsou sociálně rozvíjeny a adaptovány na prostředí a osvojují si hodnoty dospělých. Dospělí by měli děti vést v jejich dlouhodobém nejlepším zájmu, a to i za cenu dočasné nespokojenosti. Tento názorový směr můžeme v současnosti nalézt ve většině školských systémů.
- ❖ Nevinné dítě: Spojováno s dílem J. J. Rousseaua. Děti jsou, dle jeho předpokladu, v základu dobré, čisté a nevinné. Jsou chápány jako osoby odlišné od dospělých, mající svou

hodnotu v tom jaké jsou, ne jaké by mohly být. Dospělí zde vystupují jako ochránci před nástrahami světa dospělých, od všeho zlého, mají děti chránit před utrpením a naplňovat jejich potřeby. Mimo ochrany dětí musí rodiče zároveň odhalit a rozvíjet potenciál dítěte. Cílem veškerého snažení je pro děti vybudované šťastné a bezstarostné dětství. V současné době lze odraz tohoto názorového směru sledovat ve většině opatření směřujících k ochraně dětí.

- ❖ Rozvíjející se dítě: Tento názorový směr se objevil v průběhu 20. století v důsledku rostoucího významu diskuzí o povaze práv dětí. Právo dítěte je zde vnímáno jako právní nárok, a tedy nárokovat si na někom něco. Tento pohled na práva dítěte přinesl zcela nový, demokratický a občanský rozměr pohledu na dětství, který se označuje pojmem participace. Právě participace dětí umožnila nasměrovat společensko-právní diskurz směrem k chápání dětí jako sociálních aktérů, kteří mají svá práva. Děti nejsou vnímány jen jako zvláštní, závislá a zranitelná sociální skupina, ale i jako skupina, která je ceněná pro své vnímání a porozumění realitě. Autonomie dětí je nestaví na stejnou úroveň jako dospělé, ale zaručuje jim právo hájit a prosazovat dětské porozumění a zájmy v protikladu s porozuměním a zájmy dospělých.

Každý z výše uvedených názorových směrů je jiný, přesto jsou vzájemně propojeny tím, že jsou navrženy dospělými a ve výsledku na ně i orientovány. Dospělí jsou vždy aktivními činiteli změny v zájmu dětí. Kroky, které podnikají v rámci společenského a legislativního rámce, jsou pak rozlišovány jako kontrolní aktivity, chránící společnost před působením „necivilizovaných“ dětí, a aktivity zajišťujících blaho, chránící děti před působením zlé společnosti.

Práva dětí – 3P:

- ❖ Protection – ochrana
- ❖ Provision – zaopatření
- ❖ Participation - participace

2.2 Práva dítěte

Práva dětí, tedy toho, co dětem náleží, se rozdělují do tří skupin, z angličtiny označovaných jako 3P: Protection – ochrana (např. právo nebyť týrán a mučen), Provision – zaopatření (např. právo na vzdělání nebo zdravotní péči) a Participation – participace (nejen přímá participaci na rozhodování, ale i např. právo na informace).

2.2.1 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte je mezinárodní smlouva stanovující občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí. Byla přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989. V České republice platí od 6. února 1991.

Hlavní principy Úmluvy o právech dítěte:

- ❖ Definice dítěte (článek 1): Za dítě je považována každá lidská bytost mladší 18 let (pokud není dle příslušného právního řádu dané země dosaženo zletilosti dříve).
- ❖ Odstranění diskriminace (článek 2): Bez ohledu na původ, víru, schopnosti má mít každé dítě přiznaná veškerá dětská práva. Je jedno, kde dítě žije, jakým jazykem hovoří, zda je dívka či chlapec, z jaké kultury pochází či jaké je ekonomická situace jeho rodičů. Každé dítě má právo na svá dětská práva a žádné nemá být znevýhodněno.
- ❖ Nejlepší zájem dítěte (článek 3): Jakákoli činnost, která se dítěte týká, rozhodnutí dospělých, která konají vůči dětem, a která je přímo ovlivňují, musí být vykonávána v nejlepším zájmu dětí.
- ❖ Právo na život, přežití a rozvoj (článek 6): Děti mají právo žít a vyrůstat ve zdravém a bezpečném prostředí.
- ❖ Respekt k názoru dětí (článek 12): Názor dětí má být vyslechnut a respektován. Neznamená to, že by děti nařizovaly rodičům, co mají dělat, že by si nad nimi získaly nadvládu. Umožňuje jim to zajistit si právo být vyslechnut, když dospělí dělají rozhodnutí, která ovlivní jejich život. Děti mají právo se takovýmto rozhodnutím rodičů vyjádřit a jejich názor by měl být brán v potaz. Dospělí jsou motivováni, aby svým dětem naslouchali a zahrnuli je do rozhodovacího procesu. Dále tento článek doporučuje přizpůsobit dialog s dětmi jejich věku a stupni vývoje.

2.3 Domov z pohledu dítěte

Dítě se rodí s představou, že je s matkou propojeno a tvoří jedno tělo. Mezi 6. - 7. měsícem začíná dítě rozlišovat známé, neznámé osoby či objekty. Vše známé je pro dítě bezpečné, neznámé nebezpečné. Pojetí domova, představa domova, se u dětí objevuje kolem dvou let. Znamé prostředí, ve kterém jsou známí lidé, je pro dítě prostor, kde se cítí dobře, bezpečně,

doma. Domov je pro dítě jistota, kterou si s sebou nese v rámci celého dětství a se kterou vstupuje do společnosti. Je to místo, kam se dítě může vracet.

Odloučení od domova a rodiny snáší každé dítě jinak. Některé děti jsou velice úzkostné a jiné odloučení vnímají dobře. Předškolní a školní děti rozlišují sféru školky nebo školy, jako „pracoviště“ a sféru domova, kterou vnímají jako místo odpočinku, zábavy, intimity.

V tomto období děti vnímají domov nejen jako osobní jistotu, ale jako své království, se kterým se chtějí pochlubit svým kamarádům, ukázat, co doma mají. Jsou-li poměry doma špatné a dítě nevnímá domov jako své útočiště, může se cítit ponížený, sklíčený, stydět se, má-li mluvit či ukázat svůj domov svému okolí.

Dítě vnímá rodiče jako přirozeného vychovatele. Rodič utváří dítěti domov, který je pro něj jedinečný a bezpečný. Vlivy, které dítě pochyť z domova, jsou dokonce silnější než ty, které přijdou později například ve škole. Rodiče většinou utváří svůj domov ze vzorů, které si přinesli z vlastních rodin. Čerpají poznatky z vlastního dětství. Osobní zkušenost je pro tvorbu bezpečného a stabilního domova velice užitečná. Rodiče mohou znovu okusit své vlastní dětství a vyvarovat se negativním přístupům, které byly praktikovány na nich samých.

Chování členů rodiny ve svém domově vnímají děti velice pozorně. Všímají si, jak se k sobě rodiče navzájem chovají, jak společně řeší konflikty, jak spolu komunikují. Děti přejímají z domova i názory a hodnoty, návyky, zvyky, tradice, které je utváří a formuje pro celý další život. Napodobují rodiče, učí se ovládat své emoce, rozvíjí schopnost myšlení a osvojuje si morální zásady. Bezpečný, milující a formující domov, je pro dítě základem zdravého vývoje.

3 Rozvod/rozchod rodičů a jeho dopad na dítě

Rozvod či rozchod je pro mnohé jedním z nejnáročnějších životních období, o to víc, když zde hrají roli i společní potomci. Pokud ve vztahu nastane krize, je trendem dnešní doby vztah ukončit. Více než polovina manželství v České republice končí rozvodem. Ten má neblahý dopad nejen na partnery samotné, ale především na děti. Je to životní krok, který ve většině případů negativně narušuje stabilitu rodiny.

Rozvod/rozchod je mnohdy označován jako projev sociální patologie. Z jiného úhlu pohledu je někdy krokem správným směrem, který napomůže zmírnit nesoulad a napětí v rodině a odstraní problematické soužití rodičů, které samo o sobě přináší více negativních důsledků, než zachování rodiny v současném stavu.

3.1 Příčiny rozvodu/rozchodu rodičů

Jediným způsobem, jak ukončit manželství, je rozvést jej. Rozvod je legitimním způsob, jak manželství zrušit. Můžeme jej chápat jako ukončení manželství, vztahu mezi mužem a ženou, avšak nikoli jako zánik rodičovské role. Nejčastěji k rozvodům dochází, když je soužití partnerů trvale a hluboce narušeno a naděje na obnovu nelze očekávat. Pokud s rozvodem souhlasí oba manželé, bývá často rozvedení manželství jednoduchou procesní záležitostí.

Důvody, proč dochází k rozvodu/rozchodu se liší. V dnešní době existuje více příčin, proč v dnešní společnosti dochází k rozchodu partnerů, či rozvodu manželů. Osobní seberealizace, úspěch a štěstí versus potřeba sebeomezování a upřednostnění potřeb jiných členů rodiny nad svými vlastními. Délka trvání života se v dnešní společnosti prodlužuje čím dál víc a je tedy

i větší prostor pro změnu v rodinném chování. Opuštění rodiny již není takový stres jako v minulosti. S tím jde ruku v ruce i změna postavení žen ve společnosti. Ženy jsou v dnešní společnosti schopny žít bez podpory mužů, jsou soběstačné. Zásadní změnou je také to, že rozvod již není takové stigma, za jaké byl považován v minulosti. Tolerance rozvodu jako řešení manželské krize je v dnešní společnosti vysoce akceptována.

Příčiny rozpadu manželství:

- ❖ Rozdílné osobnosti partnerů
- ❖ Nedostatečná ohleduplnost
- ❖ Velké nároky na partnera
- ❖ Vnější vlivy
- ❖ Problémy ve fungování rodiny

Za obecné příčiny rozvodu považujeme „rozdílnost povah a zájmů“. Konkrétní příčiny jsou pak nejčastěji neuvážený sňatek, alkoholismus, nevěra, nezáměr o rodinu, zlé nakládání nebo trestný čin, zdravotní důvody, či sexuální neshody.

Rozpad manželství může mít různé příčiny. Přispívají k němu tyto faktory:

- ❖ Rozdílné osobnosti partnerů: Těchto odlišností si jsou partneři před uzavřením manželství často vědomi, ale například z důvodu těhotenství se partneři neměli možnost svatbu předem promyslet. Často se jedná i o rychlé sňatky po velice krátké době, kdy se často jedná o prosté zamilování a iluzi, že je partner ten pravý.
- ❖ Velké nároky na partnera: Manželství je narušeno nedostatečným ohledem na druhého z partnerů. Jsou kladeny vysoké a často přemrštěné nároky na partnera. Následně se objevují potíže v komunikaci, citové odcizení partnerů, sexuální neshody a v horších případech může vše skončit i nevěrou.
- ❖ Vnější vlivy: Zde do manželství zasahují jiné lidé. Často se jedná o rodiče jednoho z partnerů. Daný partner je většinou dosti závislý na svých rodičích a nechává se jimi ovlivňovat, což má negativní dopad na celé manželství.
- ❖ Problémové fungování rodiny: Jedná se především o nejednotnost ve výchově dětí, v trávení volného času, rozdělení domácích prací, problémy v souvislosti s nezaměstnaností, špatná finanční situace rodiny. To vše může mít za následek stres a časté hádky mezi partnery.

3.2 Dopady rozvodu/rozchodu

Rozvod/rozchod partnerů je pro rodinný život vždy nepříjemným zásahem. Jeho dopady zasáhnou nejen partnery samotné, ale projeví se v chování i u dětí. Nejdůležitější je si uvědomit, že sice končí role manželská/partnerská, ale rodiče nadále přetrvává.

Funkce rodiny jsou rozvodem/rozchodem vždy nějak zasaženy. Dle Matějčka mohou být ohroženy dvě

Rozvod ohrožuje dvě
základní funkce rodiny“:

- ❖ Zajištění citového zázemí
- ❖ Příprava pro život ve společnosti

základní funkce rodiny, a to zajištění citového zázemí a příprava dětí pro život ve společnosti. Důvodem je nejčastěji nedostatek času. Příčinu ohrožení spatřuje v nedostatku času. Rozpadem dosud úplné rodiny vzniká rodina neúplná. Dítě je v péči jednoho rodiče a ten se potýká s mnoha problémy osamělého rodičovství, jako jsou finance, bydlení, zaměstnání a právě i nedostatek volného času. Nejzávažnější negativní dopad rozvodu je v omezování styku druhého rodiče s dítětem. Toto omezování může vyústit až k syndromu zavrženého rodiče.

Negativní dopady rozvodu nepociťují jen páry, které byli v manželském svazku. Shodné negativní dopady jsou také u nesezdaných rodičů. V případě rozvodu i rozchodu se vyskytují problémy v:

- ❖ Oblasti emocionální – jak rodiče rozvod/rozchod prožívají, jak na něj reagují
- ❖ Oblasti fyzické – negativní psychosomatické reakce, které častěji zasahují děti a ženy dětí
- ❖ Oblasti ekonomické – snížení životní úrovně obou rodičů
- ❖ Oblasti právní - změna právního statusu.

Jak již bylo zmíněno, rozvodem/rozchodem partnerů vznikají z úplných rodin rodiny neúplné. Jelikož je počet rozvodů stále vyšší, přibývá i počet neúplných rodin. Často se pak tyto rodiny považují za oslabené, strádající, kde je dítě celou situací značně poznamenáno. Důležité jsou ale vždy okolnosti a důvody rozpadu rodiny. Pokud se například jedná o rodinné patologie, jako je domácí násilí, alkoholismus, apod., je odloučení od patologického rodiče a soužití pouze s jedním pro dítě klidnější a stabilnější. Ne vždy tak rozvod/rozchod vztahu přináší jen negativní dopady.

3.3 Psychický dopad rozvodu/rozchodu na dítě

Rozhodnou-li se rodiče, že svůj vztah ukončí, je nezbytné, aby o nastalé situaci vědělo i dítě. I když je často pro rodiče samotné velice náročné nastalou situaci zvládnout, je důležité, aby ji pomohli zvládnout dítěti. To vnímá změnu v prostředí, v němž žije, cítí, že se lidé okolo něj změnili ve svém chování. Dítě ztrácí pocit jistoty a bezpečí když vidí, že se kolem něj něco děje a ono neví proč. Rodiče se hádají, nemluví spolu, jsou na sebe hrubí. Často si dítě může brát tuto situaci za vinu a vznikají tak dalekosáhlejší negativní dopady celé situace na jeho psychický stav. Dítě by mělo vědět, že se rodiče rozhodli spolu nadále nežít a měli by mu to, nejlépe oba společně, vysvětlit. Dítě by si mělo zachovat jistotu, že když se jeho rodiče rozvádí/rozchází, není tím narušen vztah jeho rodičů k němu samotnému. Bohužel je chování rodičů často ovlivněno iracionálním postojem k celé věci a děti se stávají „oběťmi“ vzniklé situace.

Dopad rozvodu/rozchodu se u dětí projevuje nejvýrazněji v jejich psychickém stavu, Zasažena je i sociální oblast, a to omezením kontaktu s druhým rodičem, popřípadě s jeho širší rodinou. Dítě ztrácí svůj domov tak, jak ho doposud znalo, místo, kde zažívalo pocit jistoty a bezpečí. Důsledky rozvodu/rozchodu se nemusí projevit hned, ale mohou se ukázat ve vzorcích chování dítěte později, v období puberty, na začátku jeho dospělosti.

Negativní dopady na dítě vznikají nejen samotným rozvodem/rozchodem, ale i situací před a po rozvodu/rozchodu. Rozluka rodičů může mít na dítě celoživotní dopad. Na začátku děti vzniklé situaci často nerozumí a i přes disharmonii ve vztahu rodičů, kterou děti vnímají, popřípadě jsou svědky hádek rodičů, si přejí, aby jejich rodiče spolu nadále zůstali. Děti bývají po rozvodu podrážděné až vzteklé, mají obavy, pocity viny, úzkosti až deprese. Tyto pocity většinou po prvním roce od rozvodu/rozchodu utichají. V některých případech jsou však negativní dopady tak hluboké, že u dětí tyto pocity přetrvávají i delší dobu a mohou se k nim přidat i problémy se školní docházkou, dřívějším nástupem sexuálního života a rizikové chování spojené s návykovými látkami či závislostmi obecně. Rozdíl je v případech, kdy jsou děti svědky rodinné patologie (domácí násilí, alkoholismus, apod.) nebo jsou dokonce i ony samy obětí např. fyzického týrání. Pak jsou pocity dětí po rozvodu/rozchodu odlišné a úlevné.

Možná rizika a dopady, které může celý rozvod/rozchod rodičů na dítě mít, je třeba vždy sledovat v psychickém prožívání dítěte. Neřešené negativní dopady, problémové situace, jež dítě ovlivňují, mohou vznikat v průběhu či po rozvodu/rozchodu. Dítě může rodiči zazlívát dřívější konflikty, osamocenosť druhého rodiče. Neřešené negativní dopady rozvodu/rozchodu mohou vyústit až v odmítání jednoho z rodičů a problémové projevy dítěte, během celého jeho života.

3.3.1 Psychické projevy dětí na rozvod/rozchod rodičů v určitých vývojových obdobích

Děti na rozvod/rozchod reagují různě, individuálně. Závisí to na věku dítěte, pohlaví, jeho vztahu k rodičům, a také rodinné situaci. Každé vývojové období dítěte se projevuje odlišnostmi v psychickém prožívání, které je nutné zohledňovat. Pokud rodiče pochopí psychické projevy svého dítěte, snáze se mu mohou přiblížit, případně pomoci vyrovnat se s nastalou situací. Nejenom

rodič, ale i sociální pracovník poskytující asistovaný kontakt, může při zohlednění specifických projevů dětí různého věku využít vhodnějších intervencí při práci s dítětem a jeho rodiči.

- ❖ Období 0 - 6 let věku: Dítě vnímá co se kolem něj děje už v *prenatálním období*. Změnu polohy matky, emoční podněty z okolí. Nejcitlivěji reaguje na psychické rozpoložení matky. Sem patří zejména psychické rozpoložení matky. *Po narození* je dítě citlivější na podněty z bezprostředního okolí. Pokud není se situací spokojené, projeví se nejpřirozenějším způsobem, pláčem, neklidem, vztekem. Jsou-li rodiče v konfliktu nebo rozcházejí-li se, dítě vše vnímá. Vnímá, že se mění prostředí kolem něho a může mít obavu ze ztráty blízké osoby, kterou již nevidá tak často jako doposud. Změní-li se atmosféra mezi rodiči, dítě tento neklid vnímá a reaguje na něj.

Dítě v *předškolním věku* si často vynucuje pozornost. Při rozluce rodičů se u dítěte může objevit vyšší zlobivost, hněv nebo naopak se dítě snaží být poslušné a vzorné. Projevy poslušnosti a vzorného chování může dítě využívat jako nástroj pro návrat rodičů k sobě, když se tak nestane, bude zlobit. Dítě může být i častěji nemocné. Když zjistí, že jeho nemoc je to, co rodiče spojuje, využívá toho pro získání pozornosti a blízkosti obou rodičů. K dalším negativním reakcím dítěte na rozluky rodičů může být regrese ve vývoji. Tím si dítě vynucuje přítomnost druhých.

- ❖ Období 7 - 13 let věku: Dítě v tomto období se více uvědomuje, co se kolem něj děje. Zahájením školní docházky se začíná srovnávat s ostatními dětmi. Pokud dojde k rozluce rodičů v tomto období, může se negativně odrazit ve školní docházce. Dítě je nepozorné, labilní, dojde k zhoršení školních výsledků. Snaží se upoutat pozornost rodičů, často i negativním způsobem. Může více přilnout k jednomu z rodičů a druhého začne vinit z rozvodu/rozchodu, což může vyústit až v odmítání kontaktu s druhým rodičem.
- ❖ Období dospívání 14 - 19 let: Období dospívání je samo o sobě spojeno s emoční nestabilitou. Situace okolo rozluky rodičů v tomto období je pro dítě náročná jak v oblasti vnitřního vnímání a prožívání vzniklé situace, tak v jejich pozici v okolním světě. Dítě se může snažit uniknout od problémů a uchýlovat se ke kamarádům, chytout se party. Potřebné podněty si nahrazuje jídlem, může začít experimentovat s drogami či alkoholem, mít problémy se zákonem, apod.

3.4 Odmítání druhého rodiče

Při rozchodu/rozvodu rodičů je důležité, aby své problémy řešili rodiče na úrovni partnerské a nezatahovali je do roviny rodičovské. Bohužel jsou děti často přímými účastníky řešení sporu mezi rodiči. Rodiče řeší své problémy přes děti, zahrnují je informacemi o druhém rodiči, jeho negativních vlastnostech, údajné neschopnosti v široké škále věcí, přenáší na dítě zlost, kterou mají na druhého rodiče. Dítě se tak nechtíc stává prostředníkem mezi „bojujícími“ rodiči. Pokud si rodiče toto negativní chování neuvědomí včas, může vyústit až v odmítání dítěte stýkat se s jedním z rodičů nebo dokonce s ním může dítě přestat chtít komunikovat úplně.

Pro odmítání druhého rodiče je typické, že dítě odmítá vše, co rodič udělá. Odmítá s ním jakýkoli kontakt, zesměšňuje ho či z něj má strach. Tyto projevy mohou být důsledkem rodinné

patologie, kterou dítě ze strany tohoto rodiče zažívalo, nebo může být na vině manipulace ze strany rodiče.

Dítě se při rozluce rodičů chová různě. Jak již bylo zmíněno výše, vše závisí na věku, pohlaví, rodinném zázemí, ale i vývojovému období. Obecně můžeme jmenovat pět obranných mechanismů chování, které děti nejčastěji zaujímají, jsou to racionalizace, projekce, represe, identifikace, regrese.

Obranné mechanismy chování u dětí

- ❖ Racionalizace
- ❖ Projekce
- ❖ Represe
- ❖ Identifikace
- ❖ Regrese

- ❖ Racionalizace: S Racionalizací se setkáváme nejčastěji u školních dětí. Uvědomují si provázanost chování a jeho následky. Dítě se nejčastěji fixuje na rodiče, se kterým žije. Je to pro něj snazší a stálejší, protože je pro něj toto prostředí známé, bezpečné. Přináší mu pocit jistoty a kontroly. Z toho důvodu může odmítat změnu prostředí a kontakt s druhým rodičem. Racionalizují si své chování v tom, že se snaží více zavděčit rodiči, s nímž žijí. Opakují jeho názory, postoje a obhajují si je či dokonce přejímají za své. Stráví-li dítě s druhým rodičem delší čas, jeho obranný mechanismus postupně opadne. Po návratu domů, k rodiči s nímž žije, se opět navrácí.
- ❖ Projekce: Dítě přisuzuje druhému rodiči vlastnosti, které nemá, ale které se mu obecně nelíbí. Negativní vlastnosti nepřisuzuje rodiči, který s ním manipuluje ani konkrétní osobě, u které mu vadí, ale přičítá je rodiči, se kterým se nemá chtít vídat.
- ❖ Represe: Dítě se rozlukou rodičů a manipulací jednoho rodiče proti druhému dostává mezi dvě neslučitelné oblasti a vybírá si tu, která je pro něj méně zatěžující a druhou potlačuje. Potlačuje například potřebu druhého rodiče, s nímž se nestýká či by se nemělo chtít stýkat. Na jedné straně by si dítě kontakt s druhým rodičem přálo, na druhé straně se bojí toho, že by tím rodiče zradilo, kdyby projevilo přání či radost z kontaktu s rodičem druhým.
- ❖ Identifikace: Dítě se po rozvodu/rozchodu rodičů pohybuje ve dvou světech – světě matky a otce, což je pro něj složité a náročné. Situaci si usnadní tím, že se s jedním z rodičů

identifikuje, přijme jeho chování, názory, postoje. Umožní mu to lépe s daným rodičem vycházet.

- ❖ Regrese: Jedná se o návrat dítěte do předchozího vývojového období. Je tak pro něj snazší přijímat názory druhých a potlačovat své vlastní myšlenky a postoje.

3.4.1 Syndrom odcizeného rodiče

Syndrom odcizeného nebo též zavrženého rodiče byl diagnostikován v Americe v roce 1985 R.A.Gardnerem. Gardner zkoumal důsledky rozvodů rodičů na děti. Syndrom vzniká na základě psychického, fyzického nebo sexuálního zneužívání dítěte či jeho zanedbávání. Dítě, které je prostředníkem v boji svých rodičů o něj, je pak tímto syndromem vysoce ohroženo.

Manipulující rodič užívá manipulujících výrazů a snaží se dítěti druhého rodiče znepřátelit. Opakuje mu, co druhý rodič udělal špatně nebo co neudělal a udělat mohl. Dítě se ocitá ve složité situaci a je pro něj těžké udržet si nadhled a celou situaci zvládnout. Předkládáním nepravdivých informací o druhém rodiči dochází k tomu, že dítě často o kontakt s druhým rodičem nemá zájem. Dítě je pod negativním manipulativním tlakem rodiče a je velice těžké takové situace řešit. Manipulativním rodičem, který dítě popouzí proti druhému rodiči, jsou většinou matky.

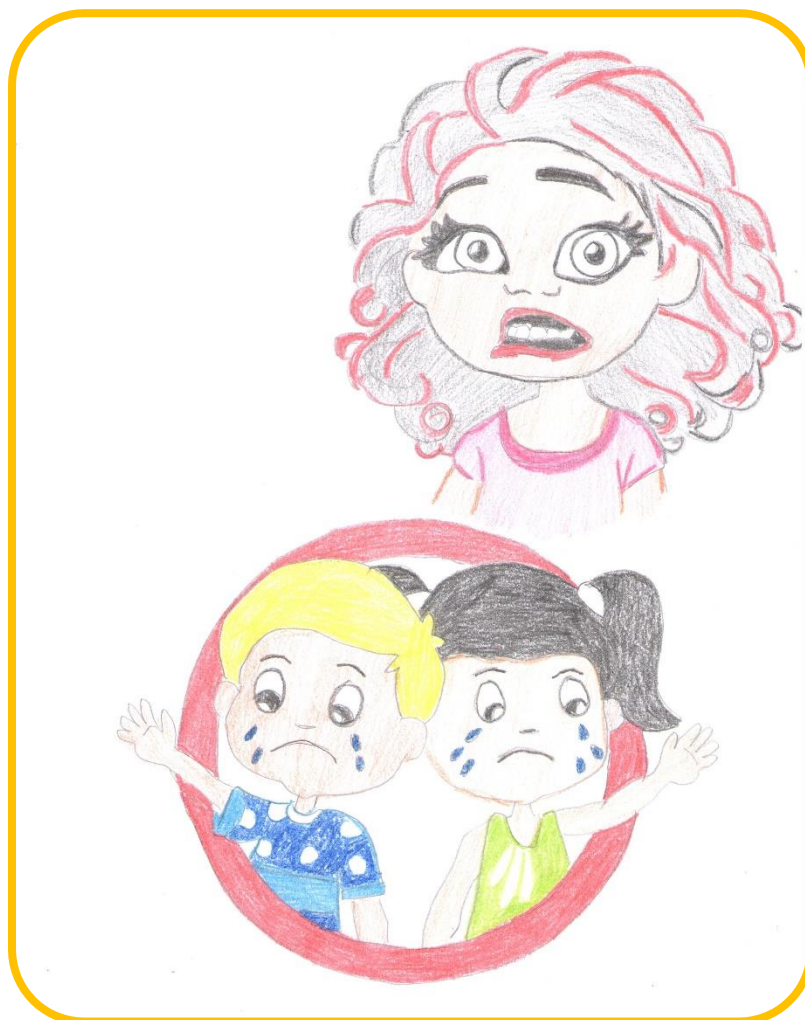
Syndrom odcizeného rodiče rozlišuje tři roviny dopadu:

- ❖ Dítě ztratí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí
- ❖ Zabrzdí se a zdeformuje emocionální vývoj
- ❖ Zabrzdí se a zdeformuje psychosociální vývoj

O syndromu odcizeného/zavrženého rodiče můžeme mluvit jako o kampani, během ní jeden z rodičů vštěpuje dítěti kritiku či odpor k druhému rodiči. Dle něj se jedná o výsledek rozvodu rodičů, kdy se jeden z rodičů s rozvodem nedokáže vyrovnat a své trauma projektuje do druhého rodiče. Dítě si tento rodič bere jaké svého spojence a manipuluje s ním natolik, že u dítěte dojde k zavržení druhého rodiče.

Napravit narušený vztah dítěte k druhému rodiči je nelehký úkol, který se ne vždy podaří. Často je manipulace rodiče tak velká, že druhý rodič rezignuje a veškeré snahy o kontakt

se svým dítětem vzdá. Pokud má dítě opět najít cestu k druhému rodiči, musí pochopit, že druhý rodič o něho má skutečný zájem, že ho má rádo a že se o něho chce starat. Často je pro dítě složité přijmout fakt, že ne vše, co mu manipulativní rodič sděloval, byla pravda. Druhý rodič, který se snaží o obnovu kontaktu se svým dítětem, by se neměl snažit manipulativnímu rodiči pomstít, ale zaměřit se na svůj vztah s dítětem. V takových chvílích přichází na řadu asistovaný kontakt.

4 Systém pomoci rodinám ohrožených rozvodem/rozvodem

Rodiny, které se ocitli v krizi, které řeší dlouhodobý konflikt či se vlivem rozvodu/rozchodu ocitli ve svízelné situaci, kdy je rozpadem rodiny ohroženo především dítě, je v České republice nabízet systém pomoci a služeb.

Služby pro rodiny s dětmi zajišťuje především Ministerstvo práce a sociálních věcí, dále Ministerstvo spravedlnosti a okrajově se problematikou zabývá i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo zdravotnictví. Mezi základní systém pomoci a služeb rodinám s dětmi řadíme sociální poradenství, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, odbor sociálně právní ochrany dítěte a rodinné terapie.

Systém pomoci rodinám

- ❖ Sociální poradenství
- ❖ Sanace rodiny
- ❖ Rodinná terapie

4.1 Sociální poradenství

Sociální poradenství je odborná, specializovaná činnost, která se zaměřuje na pomoc lidem. Sociální poradenství může mít krátkodobé, ale i dlouhodobé trvání. Zajišťují jen převážně státní instituce a nestátní neziskové organizace. V rámci obecně pojatého sociálního poradenství rozlišujeme poradenství základní, odborné, psychologické, apod.

- ❖ Základní sociální poradenství: Dle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. jsou povinni poskytovat základní sociální poradenství všichni poskytovatelé sociálních služeb jakéhokoli zaměření. Základní sociální poradenství poskytuje informace přispívající k řešení nepříznivé sociální situace.
- ❖ Odborné sociální poradenství: Zaměřuje se na poskytování poradenství jednotlivých sociálním skupinám. Jedná se například o občanské poradny, manželské a rodinné poradny, poradny pro seniory, pro osoby se zdravotním postižením, pro oběti trestných činů či pro oběti domácího násilí, apod. Odborné sociální poradenství zahrnuje i půjčování kompenzačních pomůcek.

Sociální poradenství je poskytováno formou ambulantní nebo terénní dle typu konkrétní služby a dle cílové skupiny. U ambulantní služby uživatelé dochází na pracoviště, kde je služba

poskytována. U terénního poradenství pracovník dochází do přirozeného prostředí cílové skupiny. Některé služby mohou poskytovat sociální poradenství ambulantní i terénní formou.

4.2 Sanace rodiny

Důležitým nástrojem pro práci s ohroženým dítětem a jeho rodinou je sanace rodiny, nebo-li sociální práce s rodinou. Sanace rodiny je nástroj podpory rodičům, kteří obtížně zvládají péči o své děti. Důsledkem těchto obtíží bývá dítě, které v rodině neprospívá. Jedná se především o rodiny, které se dlouhodobě ocitají v nepříznivých životních situacích, jako je existenční nejistota, strach ze ztráty bydlení, nestabilní a nejisté vztahy či jsou ohroženy sociálním vyloučením.

Sanace rodiny si klade za cíl předcházet příčinám, které vedou k ohrožení dítěte. Zmírnit je či eliminovat a poskytnout rodičům i dítěti pomocnou ruku k zachování rodiny. Jedná se o činnosti, které napomáhají odvrátit možnost odebrání dětí z rodiny, realizovat kontakt dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo napomoci k návratu dítěte zpět do rodiny. Sanaci rodiny poskytují jak sociální služby, tak odbor sociálně-právní ochrany dětí..

Do sanace rodiny jsou podle zákona o sociálních službách zahrnuty:

- ❖ Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
- ❖ Sociálně právní ochrana dětí

- ❖ Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi: § 65 zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. definuje sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jako terénní i ambulantní služby, které jsou poskytovány rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobé krizové sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje. Služba v rámci své činnosti poskytuje:
 - výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti (návik sociálních dovedností a rodičovských kompetencí, pracovně výchovná činnost atd.)

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (doprovody dětí i rodičů např. do školy, či na úřady)
 - sociálně terapeutické činnosti (jejich poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob)
 - pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
- ❖ Sociálně-právní ochrana dítěte: Jejich cílem je zajistit dítěti přístup k jeho právům a jejich ochraně. Preventivní působení na rodinné vztahy a sanace rodiny. Je vázána Úmluvou o právech dítěte, Listinou základních práv a svobod a zákonem o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. Sociálně-právní ochranu dětí vykonávají soudy nebo specializované orgány sociálně-právní ochrany dětí, známe pod zkratkou OSPOD. Výkonem sociálně-právní ochrany dětí mohou být pověřeny i nestátní subjekty (např. neziskové organizace).

4.3 Rodinná terapie

Rodinná terapie je proces, ve kterém rodina za pomoci terapeuta hledá nový pohled na problémy a nachází řešení obtížné situace. Jedná se o nejměkčí formu pomoci rodinám s ohroženým dítětem. Důležitá zde je motivace rodiny ke změně stávající situace. Rodinnou terapii lze použít v případech, kdy rodina není v těžkém konfliktu a oba partneři/rodičové jsou ochotni na problémech pracovat a hledat společné řešení. Cílem rodinných terapií je obnovit narušenou rovnováhu v rodinném systému a navodit zpět stav zdravého fungování rodiny.

4.3.1 Mediace

Mediace, jako nástroj řešení rodinných konfliktů, je nejrozšířenější způsob rodinné terapie. Mediace je postup řešení konfliktu, kterého se účastní mediátor, který napomáhá podporovat komunikaci mezi zúčastněnými s cílem pomoci jim dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením tzv. mediační dohody.

Cílem mediace při rozvodu/rozchodu rodičů je stabilizovat rodinné vztahy a předcházet negativním dopadům, které rodinné konflikty doprovází. Existuje také mediace zaměřená

na dítě, jeho názory a potřeby. Jsou do ní přizváni i rodiče a vzniká tak prostor pro společnou dohodu budoucí péče o dítě.

Mediace, která se užívá při rozvodu/rozchodu rodičů je krátkodobá intenzivní pomoc. Účastníky rodinné mediaci jsou klienti (rodiče/partneři v rozluce, děti či širší rodina a mediátor či mediátoři). Mediace je legislativně definována zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci.

Do řešení rozvodové/rozchodové situace rodičů mohou zasahovat mimo výše zmíněných i další instituce a odborníci, např. školy, zdravotnická zařízení, Policie ČR, psychologové, terapeuti či psychiatři.

5 Legislativní ukotvení

Oblast legislativy prošla v posledních letech významnými změnami. První z nich se týká zákona o rodině č. 94/1963 Sb., který byl zrušen k 1.1.2014. Problematika, kterou se zákon o rodině zabýval, se přesunula do *Občanského zákoníku* pod č. 89/2012 Sb. s účinností od 1.1.2014. Významným legislativním dokumentem českého práva ve vztahu k rodině je dále *zákon o sociálně-právní ochraně dětí* č. 359/1999 Sb., v aktuálním znění od 1.1.2018. Dalšími významnými dokumenty, které se týkají rodin s dětmi, jsou *Úmluva*

Stěžejní legislativní dokumenty:

- ❖ Nový občanský zákoník
- ❖ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
- ❖ Úmluva o právech dítěte
- ❖ Listina základních práv a svobod
- ❖ Úmluva o styku s dětmi

o právech dítěte uvedena jako sdělení č. 104/1991 Sb. s účinností od 6.2.1991, *Listina základních práv a svobod*, vydaná jako usnesení č. 2/1993 Sb. s účinností od 1.1.1993 a *Úmluva o styku s dětmi* uvedena jako sdělení č. 91/2005 Sb.m.s. s účinností od 1.9.2005.

5.1 Úprava styku dítěte s rodičem

Dojde-li k rozvodu/rozchodu rodičů je žádoucí, aby si dítě zachovalo styk s druhým rodičem. Výjimkou jsou situace, kdy je styk s druhým rodičem nutno omezit nebo vyloučit. Jedná se o situace, kdy je vyloučení styku nezbytné nebo v nejlepším zájmu dítěte. Další možností je styk dítěte s rodičem (či jinou osobou) s dohledem. Úprava styku s dítětem je formulována v soudním rozhodnutí nebo je součástí mimosoudní dohody.

5.1.1 Úmluva o styku s dítětem a Úmluva o právech dítěte

Styk s dítětem je **Úmluvou o styku s dítětem** definován v článku 2 jako: „*pobyt dítěte, které po omezenou dobu zůstane nebo se setká s nějakou osobou uvedenou v člancích 4 až 5, se kterou obvykle nežije.*“ (*Úmluva o styku dítěte, článek 2, písmeno a*). Jedná se o rodiče dítěte nebo jiné osoby než rodiče, které mají s dítětem rodinná pouta (sourozenci, prarodiče, apod.). Do styku se zahrnuje i informování této osoby o dítěti nebo dítěte o této osobě. Úmluva o styku s dítětem volně navazuje a doplňuje **Úmluvu o právech dítěte**. Konkrétně článek 7, o právu dítěte znát své rodiče a právo na jejich péči, pokud je to možné. Článek 8,

který zajišťuje dítěti právo na zachování totožnosti, státní příslušnosti, jména a rodinných svazků. A dále článek 9, který popisuje právo dítěte udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči.

Důležité je zde zmínit i článek 12, Úmluvy o právech dítěte, která zabezpečují dítěti svobodně formulovat a vyjadřovat své názory za všech okolností v záležitostech, které se jej dotýkají. Názoru dítěte musí být věnovat patřičná pozornost dle jeho věku a úrovně. Dítě má možnost být vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká.

5.1.2 Občanský zákoník

V souvislosti s rozlukou rodičů a následným rozpadem rodiny, je úprava styku dítěte s druhým rodičem definována v Občanském zákoníku v paragrafech 887 – 891 zákona č. 89/2012 Sb.

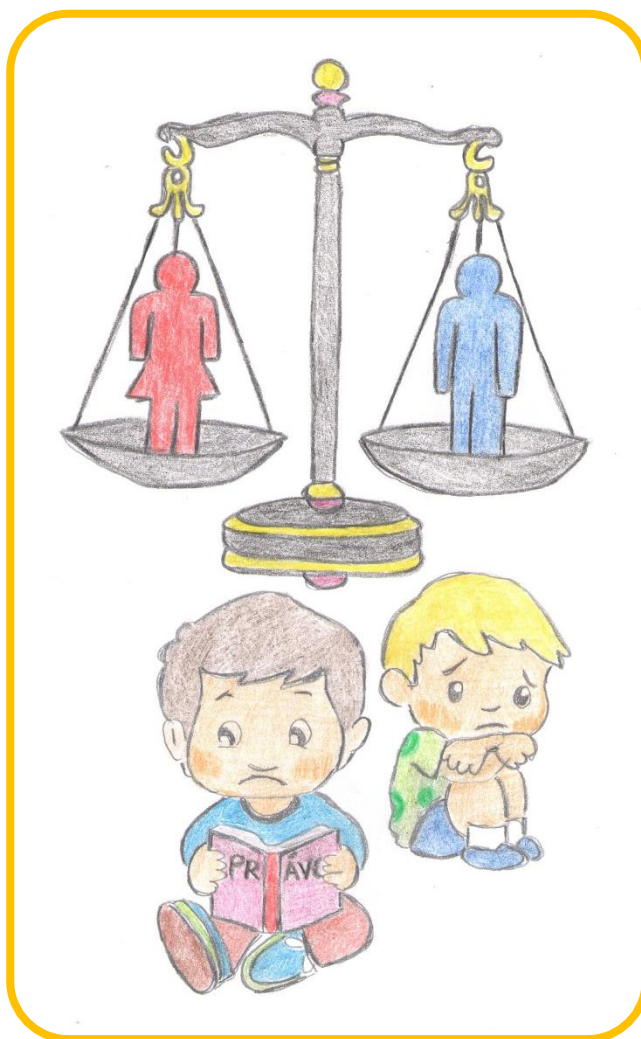
Občanský zákoník v **§ 887** ustanovuje, že právo rodičů na osobní styk s dítětem nemohou rodiče svěřit žádné jiné osobě. V **§ 888** se popisuje právo dítěte stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte. Stejně tak má i rodič právo na styk s dítětem, pokud ten není soudně omezen nebo zakázán. Soud může určit podmínky styku dítěte s rodičem, místo i osoby, které se můžou nebo nemůžou styku s dítětem účastnit. Dítě musí být pečujícím rodičem na styk s druhým rodičem vždy řádně připraveno a musí mu být umožněn. Rodiče jsou zároveň povinni při výkonu práva osobního styku s dítětem spolu v nezbytném rozsahu spolupracovat. Dále **§ 889** definuje, že se rodiče musí zdržet všeho, co by vztah dítěte k nim narušovalo nebo výchovu dítěte jakkoli ztěžovalo. Je-li pečujícím rodičem opakovaně a bezdůvodně bráněno ve styku dítěte s druhým rodičem, je to důvodem pro nové rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče. Povinnost rodičů vzájemně si sdělovat podstatné informace o dítěti a jeho zájmech je ustanovena v **§ 890**. A v neposlední řadě dle **§ 891** může soud upravit styk dítěte s rodičem a v odůvodněných případech určit i místo styku. Tak se stane, pokud se rodiče nejsou schopni společně na styku dítěte s druhým rodičem domluvit, či to poměry v rodině nebo zájem na výchově dítěte vyžadují. Soud zároveň může styk dítěte s druhým rodičem omezit nebo zakázat úplně.

V rámci Občanského zákoníku je dále potřebné zmínit **§ 907**, konkrétně odst. 2, který uvádí hlediska nejlepšího zájmu dítěte, které soud při rozhodování o svěření dítěte do péče jednoho rodiče bere v úvahu. Jsou to osobnost dítěte, jeho vloh a schopnosti ve vztahu k vývojovým

možnostem, životní poměry rodičů, citová orientace, zázemí dítěte, výchovné schopnosti každého z rodičů, stávající a očekávaná stálost výchovného prostředí, citové vazby dítěte k sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším osobám, ke kterým dítě pojí rodinné pouto. Soud při rozhodování bere v úvahu i to, kdo o dítě dosud řádně pečoval a dbal o jeho výchovu.

5.2 Asistovaný kontakt

Pojem asistovaný kontakt není v zákonech České republiky jednoznačně vymezen. Neexistuje ani jednotná metodika. V rámci celorepublikové účinnosti můžeme jmenovat pouze Metodické doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí č. 11/2009 o účasti orgánu sociálně-právní ochrany dětí u rodičovského styku. Ten se však asistovanými kontakty zabývá pouze okrajově. Asistované kontakty jsou ucelená záležitost, která má však jen minimální legislativní zakotvení.

ČÁST 2

1 Asistované kontakty jako pomoc při řešení dopadu rozvodu/ rozchodu na rodinu

Asistované kontakty dětí s rodiči úzce souvisí s tématem rodiny v oblasti sociální práce s rodinou. K asistovaným kontaktům je nejčastěji přistupováno v situacích, kdy dítě nemá možnost pravidelného styku s druhým rodičem nebo dalšími zainteresovanými osobami, se kterými dítě pojí rodinné pouto. Vztahy rodičů jsou problematické a brání ve styku s dítětem nebo jej negativně ovlivňují. Asistované kontakty napomáhají k navázání či obnově vzájemných vztahů v prostředí, které je pro dítě bezpečné.

Asistovaný kontakt lze chápat jako styk dítěte s druhým rodičem pod dohledem třetí osoby na domluveném místě. Je to nástroj, kterým můžeme pomoci rodině v obtížné situaci zajistit, aby vzájemné setkání dítěte a rodičem probíhalo přirozenou cestou. Asistovaným kontaktem se pak snažíme zajistit bezpečné a stabilní zázemí za přítomnosti odborného pracovníka pro rodiny s dětmi. Psychika dítěte je celým procesem zatěžována a je na rodičích a pracovníkovi, aby zajistili takové podmínky asistovaného kontaktu, které budou pro dítě co nejpříjemnější.

Cílem **asistovaného kontaktu** je upevnit narušené vztahy v rodinách, ve kterých došlo k rozluce rodičů a obnovit komunikaci v rodině, kde z různých důvodů (výkon trestu odnětí svobody, dlouhodobý pobyt v zahraničí apod.) byl styk mezi členy rodiny přerušen. Asistované kontakty se také snaží umožnit styk dítěte, které je v náhradní rodinné péči, s biologickým rodičem. Napomoci rodinám při obnově a nápravě vztahů s dítětem může i **asistované předávání**, kdy se jednomu z rodičů poskytne podpora a doprovod při předání dítěte druhému rodiči.

1.1 Cíle asistovaných kontaktů

Obecně si asistované kontakty kladou za cíl umožnit dítěti setkávání s rodičem, či jinou osobou, se kterou má dítě rodinné pouto, a to v bezpečném prostředí a tak často, jak to dítě potřebuje. Asistovaný kontakt by měl přispívat ke zdravému vývoji dítěte.

K nejčastěji uváděným cílům asistovaných kontaktů dále patří zvyšování kompetencí druhého rodiče, zlepšení vztahu mezi dítětem a druhým rodičem. Důležité je, aby dítě zažilo pozitivní pocity a nekonfliktnost při setkání s druhým rodičem. Dále je cílem asistovaných kontaktů poskytnout dítěti bezpečné prostředí při styku s druhým rodičem, zvýšit pocit důvěry mezi rodiči a zmírnit konflikt a nepřátelství mezi nimi. Asistovaný kontakt také slouží k tomu, aby se čas, který druhý rodič s dítětem tráví, postupně prodlužoval až do chvíle, kdy nebude přítomnost pracovníka, co by třetí osoby, potřebná nebo kdy dojde k návratu dítěte do biologické rodiny (v případě, že se jedná o asistovaný kontakt mezi dítětem v náhradní rodinné péči a biologickým rodičem).

Aby bylo dosaženo naplnění cíle asistovaného kontaktu, je důležité zaměřit se především na komunikaci mezi rodiči, komunikaci rodičů směrem k dítěti a dítěte směrem k rodičům. Pracovník dále vyhodnocuje rodičovské kompetence obou rodičů, atmosféru setkání a jiné důležité aspekty, které mají dopad na dítě.

1.2 Důvody pro asistované kontakty

Existuje mnoho důvodů pro realizaci asistovaných kontaktů nebo asistovaného předávání. Všechny však mají společný cíl, a to pomoci obnovit, napravit a stabilizovat narušené či přerušené vztahy dítěte s druhým rodičem nebo s osobami, ke kterým má dítě rodinné pouto, což jsou především prarodiče nebo sourozenci.

Nejčastějším důvodem pro realizování asistovaných kontaktů je obnova vztahu dítěte s druhým rodičem při rozvodu/rozchodu rodičů. Významně se podílet

Důvody asistovaných kontaktů:

- ❖ Rozvod/rozchod rodičů
- ❖ Náhradní rodinná péče
- ❖ Výkon trestu odnětí svobody u jednoho z rodičů
- ❖ Závislost na alkoholu nebo omamných a návykových látkách
- ❖ Domácí násilí
- ❖ Dlouhodobé odloučení, apod.

i na obnově a udržení vztahu dítěte z náhradní rodinné péče (převážně se jedná o děti z pěstounské péče) s biologickou rodinou.

Důvodem pro asistovaný kontakt může být také návrat jednoho z rodičů z výkonu trestu odnětí svobody, kdy chce rodič opět navázat vztah se svým dítětem. Asistované kontakty se mohou realizovat také přímo ve věznicích, ale v této specifické situaci je pak důležité, zajistit dítěti psychologickou pomoc. V tomto případě je nutné zohlednit věk a vývojovou úroveň dítěte a zvážit, zda prostředí věznice je pro osobní styk s rodičem, se kterým dítě navazuje či obnovuje vztah často po delší odmlce, to nejlepší prostředí.

Dalším důvodem pro užití asistovaného kontaktu je v případě, kdy se rodiče potýkají se závislostí (nejčastěji na alkoholu či drogách). Závislost na drogách se stává čím dál větším problémem a nevyhýbá se ani rodičům nezletilých dětí. Ty pak často končí v náhradní rodinné péči.

Další oblastí je domácí násilí v rodině. Domácí násilí je pro dítě stresující a psychicky velice náročné nejen v době, kdy jsou rodiče ještě ve společné domácnosti a dítě je domácímú násilí svědkem, ale i poté, co dojde k rozvodu/rozchodu rodičů může probíhat soudní dokazování, spojené se znaleckými posudky. Je potřebné, ač velmi složité, chránit rodiče, který byl obětí domácího násilí, a zároveň umožnit setkávání s dítětem druhému rodiči, který ve většině případů domácí násilí páchal. Asistované kontakty jsou pro rodiče v této situaci přínosným řešením.

Mezi rodiči a dětmi může také dojít k dlouhodobému přerušení vzájemných vztahů a přetrhání vazeb s rodinnými příslušníky. V tomto případě jsou asistované kontakty vhodným nástrojem pro posílení nebo obnovení dlouhodobě přerušených vazeb s dítětem.

Nalezneme mnoho důvodů a okolností, obtížné životní situace, pro které je volba asistovaných kontaktů vhodná, a to jak ve prospěch dětí, tak rodičů. Obecným důvodem asistovaného kontaktu je výskyt rizik, na základě nichž je nutné asistovaný kontakt nařídit. Může se jednat o pochybnosti ohledně úrovně rodičovských kompetencí, duševního zdraví rodiče, obvinění jednoho z rodičů z domácího násilí na druhém rodiči nebo týrání či zneužívání dítěte jedním z rodičů, užívání návykových látek, apod. Podstatným důvodem je i obava, že jeden z rodičů manipuluje dítě proti druhému rodiči.

1.3 Dítě v asistovaných kontaktech

Při odluce dítěte od druhého rodiče je vždy důležité zohlednit dobu, se kterou se dítě s druhým rodičem nevidělo a okolnosti, které k odluce vedly. I když se může zdát, že dítě o druhého rodiče nestojí, bývá potřeba kontaktu s druhým rodičem silná. Dítě se obvykle bojí, stydí se dát najevo své přání a potřeby, protože se obává, aby tím nezradilo a neublížilo rodiči, který o něj pečuje. Pro dítě je taková situace velice náročná a je potřeba mu ukázat, že znovunavázání vztahu s druhým rodičem je pro něj žádoucí a nemusí se bát si ho přát a zrealizovat.

Cesta, jak toho dosáhnout, se u mnoha autorů liší. Jedni zastávají teorii, že je důležité zapojit autoritu rodiče i pracovníka, který se asistovaných kontaktů účastní jako třetí osoba, a styk rodiče s dítětem „přikázat“. Dítě pak bude na první setkání chodit „z donucení“, ale postupem se jeho nelibost z druhého rodiče a strach z reakce pečujícího rodiče vytratí, a bude se soustředit na obnovu vztahu samotného.

Jiné teorie nucení dítěte do styku s rodičem odmítají a uvádí, že může celou situaci ještě zhoršit. Pečující rodič, který s dítětem

manipuluje, může u dítěte snadno vyvolat strach z opětovného setkání s druhým rodičem. Dítě je takovým jednáním velmi ohroženo a nutit jej v takové situaci do styku s druhým rodičem je pro jeho psychický stav velice nebezpečné a dítě se jen utvrdí v zarytém odmítání druhého rodiče.

Při realizování asistovaných kontaktů je zapotřebí brát zřetel na názor a přání dítěte a snažit se mu co nejvíce celou situaci usnadnit a vyřešit ji v rámci nejlepšího zájmu dítěte.

1.3.1 Rodinné konference

Rodinná konference je inovativní sociální práce s ohroženou rodinou, která si klade za cíl aktivovat přirozenou podpůrnou síť okolo dítěte. Do této podpůrné sítě jsou zahrnuti rodiče, prarodiče, ostatní příbuzní a lidé z blízkého okolí dítěte a rodiny. Úkolem rodinné konference je vytvořit plán řešení složité situace dítěte. Na rozdíl od všeobecně více známých případových konferencí se rodinná konference liší v tom, že zde práce odborníků vstupuje do pozadí a expertem na vlastní situaci a její řešení se stává podpůrná síť dítěte. Rodinná konference přináší pouze postupy, které umožňují aktivizovat vlastní rozhodování a zdroje vedoucí k řešení nepříznivé situace. Cílem je najít co nejvhodnější řešení tíživé situace. Tato metoda sociální práce s rodinou znamená posun ve způsobu myšlení a uvažování o klientech, která klade důraz na individuální přístup k rodinám a může vhodně doplňovat a rozvíjet stávající systém péče v nejlepším zájmu dětí.

1.4 Příbuzenské asistované kontakty

Jedná se o situaci, kdy je dítě umístěno v pěstounské péči u svého příbuzného, tzv. příbuzenská pěstounská péče. V rámci asistovaných kontaktů tak dochází ke styku dítěte, pěstounů a biologických rodičů. Příbuzenské asistované kontakty mají oproti běžným asistovaným kontaktům svá specifika.

Hlavní rozdíl je v tom, že při příbuzenském asistovaném kontaktu se rodiče a pěstouni znají a ve většině případů jsou jejich vzájemné vztahy komplikované. Často se jedná o prarodiče, kteří vychovávají své vnouče a dávají se za vinu celou situaci, myslí si, že ve výchově své dcery/syna udělali chybu. Takové rodiny mají za sebou často mnohaleté hádky, zklamání a lži.

Pokud o to biologičtí rodiče stojí, bývají děti v pěstounských rodinách s biologickými rodiči v kontaktu od začátku. Pěstouni/prarodiče dítěte, často neví, jak při styku s rodiči dítěte vystupovat, jak se chovat a celá situace často končí hádkami a výčitkami, ve kterých stojí dítě uprostřed všeho dění.

Při realizaci příbuzenských asistovaných kontaktů je potřeba tyto konflikty mezi příbuznými umět efektivně zvládat a řešit je, často za pomoci mediátora či jiných odborníků, kteří budou

celou situaci schopni stabilizovat, a dítě bude mít možnost bezpečného styku s biologickou rodinou.

1.5 Aktéři asistovaných kontaktů

Aktéři asistovaných kontaktů jsou osoby, které celý proces ovlivňují a podílejí se na jeho realizaci. V centru dění je samozřejmě dítě a jeho rodina. Dále se procesu účastní především pracovníci odboru sociálně-právní ochrany dětí (dále jen “OSPOD”) a pracovníci nestátních neziskových organizací (dále jen „NNO“), kteří asistované kontakty poskytují. Nejčastěji se jedná o sociální pracovníky, dále psychology, případně mediátory. K dalším aktérům ovlivňující asistované kontakty patří soudci, soudní znalci a popřípadě i advokát rodiče.

Aktéři asistovaných kontaktů:

- ❖ Soudy, soudní znalci, advokáti
- ❖ Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- ❖ Organizace zajišťující asistované kontakty
- ❖ Mediátor, apod.

1.5.1 Soudy, soudní znalci a advokáti

Soud se při rozhodovací činnosti v řízení o úpravu poměrů k nezletilému dítěti po dobu před a po rozvodu manželství nebo v souvislosti při rozhodnutí o úpravě styku rodičů s dětmi setkává s dalšími profesemi, které do rozhodnutí soudu mohou výrazně zasáhnout. Jedná se především o soudní znalce, pracovníky OSPOD, pracovníky NNO, psychology, mediátory, apod. Tito aktéři mají nezastupitelnou roli a poskytují soudu nestranné a erudované informace formou zpráv o rodině a její aktuální situaci, doporučují další postup a řešení s ohledem na prospěch dítěte.

Nedaří-li se rodičům vlivem konfliktu zájmů dospět k dohodě, může soud přizvat soudního znalce z oboru psychologie, který zhodnotí psychický stav a nejlepší zájem dítěte. Přítomní mohou být i advokáti rodičů. V případě vyhrčeného konfliktu rodičů je možné advokát upozornit na průtahy soudního řízení, což bude mít negativní dopad hlavně na dítě.

Problematická ze strany soudu při asistovaných kontaktech je často situace, kdy si soud neověří kapacity a časové možnosti organizace, ve které se mají asistované kontakty realizovat.

1.5.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochranou dětí se dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů rozumí: *„Ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu; ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění; působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“* Činnost sociálního pracovníka v rámci OSPOD je zaměřena na dítě i jeho rodinu za účelem omezení negativního působení na dítě a obnovení narušených funkcí rodiny.

Pracovník OSPOD má u soudu stejné možnosti, jako ostatní účastníci. Má právo podávat procesní návrhy, klást otázky, podávat odvolání a povinnost podrobit se na přání soudu výsledku. U soudu v případě rozvodu/rozchodu rodičů a práv a povinností k nezletilému dítěti vystupuje pracovník OSPOD jako kolizní opatrovník. Zastupuje nezletilé dítě a hájí jeho nejlepší zájem. Kolizní opatrovník zastupuje dítě, aby předešel střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. Kolizní opatrovník musí během soudního řízení odolávat tlaku ze strany znesvářených, manipulativních rodičů a zachovávat si nestrannost.

Pracovník OSPOD se vždy snaží konflikt mezi rodiči vyřešit a motivovat rodiče, aby se zaměřili především na blaho dítěte. Pokud se však rodiče nejsou schopni domluvit a konflikt mezi sebou vyřešit, má pracovník možnost využít výchovných opatření. Může uložit povinnost využít služby odborného poradenského zařízení, nebo správním rozhodnutím omezit určité činnosti.

Jsou-li rodiče v rozluce, probíhá-li u nich rozvod nebo se dlouhodobě nestýkají, může pracovník OSPOD doporučit rodičům asistovaný kontakt. Ten může navrhnout i při soudním řízení, jako vhodné opatření ve prospěch dítěte. Pracovník OSPOD kontaktuje vybranou NNO, která poskytuje asistované kontakty a vyjedná podmínky dle individuální potřeby konkrétní rodiny.

Účast pracovníka OSPOD při asistovaném kontaktu dítěte s rodičem není v rámci žádného právního předpisu upravena. Z čehož vyplývá, že tato aktivita nespadá pod rozsah jejich činnosti. V praxi se však objevuje jako jedna z metod sociální práce s rodinou. Jde tedy

o nevynutitelnou činnost pracovníků OSPOD a je na jejich zvážení, zda ji budou realizovat či nikoli. Pokud se však pracovník OSPOD asistovaného kontaktu ujme, vznikají problematické situace. Například otázka nestrannosti, výkonu asistovaných kontaktů mimo pracovní dobu a o víkendech, apod.

1.5.3 Organizace zajišťující asistované kontakty

Organizace, které zajišťují asistovaný kontakt, naráží v praxi na překážku, která brání plošnému a funkčnímu rozšíření asistovaných kontaktů v České republice, a to, že tato aktivita není systémově ukotvená, není upravena v žádném právním předpise, nespadá do působnosti některého z rezortů, nemá stanovené podmínky a kritéria kvality poskytování, nemá systémově nastavené financování.

Ze stanoviska MPSV (Č.j.:MPSV-2019/65141-231) nemůžou organizace realizovat asistovaný kontakt na základě registrace k poskytování sociální služby. Nejčastěji se asistované kontakty uvádí v souvislosti se sociálně aktivizačními službami pro rodiny s dětmi nebo odborným sociálním poradenstvím, avšak dle vyjádření MPSV nepatří asistovaný kontakt do výčtu základních činností ani úkonů jednotlivých sociálních služeb. Pokud organizace asistované kontakty poskytuje, dělá to jako vedlejší činnost realizovanou nad rámec registrace k poskytování sociální služby. Stejně tak nemohou být asistované kontakty realizovány ani v rámci pověření k výkonu sociálně-právní ochrany. Pokud je pověřená osoba realizuje, vykonává je jako vedlejší činnost nezávisle na pověření k výkonu sociálně-právní ochrany.

1.5.4 Mediátor

Mediaci je postup řešení konfliktu, kterého se účastní mediátor, který napomáhá podporovat komunikaci mezi zúčastněnými s cílem pomoci jim dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu.

Mediátor se v rámci mediaci opírá o tři principy, a to:

- ❖ Princip pozornosti: řeší situace, které se dějí teď a tady
- ❖ Princip zdrženlivosti a zachování účelu: Uschopňuje rodiče k řešení, komunikaci, napomáhá pochopení, vzniku tolerance a respektu, není direktivní.

- ❖ Princip reakce: Akceptuje návrhy rodičů, umožňuje rodičům sdělovat své pocity a potřeby, své názory na danou situaci.

Mediátor nejčastěji vstupuje do rodinného konfliktu ve chvíli, kdy je situace na obou stranách vyhrocená a rodiče nedokáží najít společnou řeč a nedomluví se ani na základních věcech. V takových situacích je na zvážení, zde je při mediaci vhodná přítomnost dítěte. Z praxe však vyplývá, že k většímu počtu mediačních dohod dochází právě, je-li mediaci přítomno i dítě což je na druhou stranu žádané, protože cílem je zajistit nejlepší zájem dítěte a vyslyšet a akceptovat jeho názor na situaci, která se jej týká.

2 Poskytování asistovaných kontaktů

Zahájení realizace asistovaných kontaktů probíhá vždy na žádost rodiče, OSPOD nebo soudu.

Podává-li žádost o realizaci asistovaných kontaktů OSPOD, je to vždy po vyhodnocení situace v rodině a s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Pracovník OSPOD odkáže jednoho nebo oba rodiče do konkrétní organizace,

kteřá se asistovaným kontaktům věnuje. Vybraná organizace s rodiči uzavírá Smlouvu, jejíž rozsah, výstupy a podmínky času, místa a frekvence setkávání jsou definovány po vzájemné dohodě obou rodičů a pracovníka.

U asistovaných kontaktů, které jsou rodičům nařizeny soudně v rámci běžného i předběžného řízení, je typ kontaktu, jeho účel a určení místa, času a frekvence definován v rozsudku.

Poslední možností je, že o asistovaný kontakt zažádají rodiče organizaci sami, bez doporučení OSPOD či nařízení soudu.

Zahájení poskytování asistovaných kontaktů na žádost:

- ❖ Rodiče
- ❖ Odboru sociálně-právní ochrany dětí
- ❖ Soudu

2.1 Druhy asistovaných kontaktů

Asistované kontakty můžeme rozdělit na základě různých kritérií. Níže popsané druhy asistovaných kontaktů se mohou kombinovat či jakkoli vhodně doplňovat s ohledem na zakázku nebo cíle klienta. Zakázka může být stanovena ze strany orgánu sociálně právní ochrany dětí nebo jí může přesně definovat soud. V rámci cílů klienta je výběr na zvážení a v kompetenci pracovníka, který typ asistence zvolí, a to s ohledem na individuální posouzení situace rodičů a dětí.

Druhy asistovaných kontaktů na základě rozdělení do pěti skupin:

1. *Asistované kontakty dle účelu*

- ❖ Sociálně-diagnostický: Při asistovaném předávání se jedná o monitorování nebo-li mapování průběhu předávání dítěte mezi rodiči. Pracovník sleduje průběh předávání, snaží se zachytit komunikační a situační prvky. Do předávání zasahuje

minimálně a pouze je-li to nezbytně nutné. V rámci asistovaného kontaktu, je úloha pracovníka stejná. Monitorovat a pozoruje průběh setkání, vzájemnou komunikaci přítomných. Do průběhu styku zasahuje pouze v nezbytném případě. Jedná se o krátkodobou činnost, u které by mělo po třech setkáních či kontaktech dojít k vyhodnocení situace a navržení takového řešení, které bude pro danou situaci nejvhodnější.

- ❖ Sociálně-terapeutický: Při asistovaném předávání se jedná o podporování rodiče při předávání a přijímání dítěte. Pracovník je aktivně zapojen do průběhu předávání a podporuje komunikaci jak mezi rodiči, tak mezi rodičem a dítětem. U asistovaného kontaktu pracovník zajišťuje bezproblémový průběh setkání a vzájemné komunikace mezi rodičem a dítětem. Funguje jako spouštěč vhodných modelů a strategií. Tato metoda vyžaduje komplexní práci s rodinou. Pracovník se musí na setkání důkladně připravit.

2. Asistované kontakty dle typu

- ❖ Asistované předávání: Asistence u předání dítěte obvykle probíhá v místě bydliště dítěte. Druhý rodič si smluveném místě dítě vyzvedává. Role pracovníka je pouze u samotného předání dítěte. V případě, že dojde ke změně situace, dojde ke konfliktu mezi rodiči, pečující rodič z obavy o dítě požádá pracovníka o delší asistenci, odmítá-li dítě na kontakt odejít, apod., přetrvává pracovník na kontaktu déle. Asistované předávání trvá obvykle do 10 minut. . Asistence u předávání může probíhat před i po kontaktu s dítětem. Pracovník si všímá vzájemné interakce mezi rodiči a mezi druhým rodičem a dítětem. Jedná-li se o asistované předávání před kontaktem (dlouhodobým – na noc, víkend nebo krátkodobým – na odpoledne, celý den) jedná se obvykle o zajištění svědectví o tom, že kontakt dítěte s druhým rodičem proběhl či nikoliv. Je-li pracovník přítomen předávání dítěte před i po kontaktu s druhým rodičem, má možnost zjišťovat psychický stav dítěte, sledovat chování rodičů vůči dítěti, zda nedochází k manipulaci, jak se dítě vítá a loučí s rodiči, apod.
- ❖ Asistovaný kontakt: Asistence u celého kontaktu se užívá v případech, kdy dítě na druhého rodiče není úplně zvyklé, dlouho se s ním nestýkalo nebo je ještě moc malé vázané na pečujícího rodiče. Dítě by v takovém případě mohlo odmítnout odejít s druhým rodičem. Dalšími důvody pro asistovaný kontakt může být obava z únosu dítěte, jeho

manipulace či případného ohrožení. Pracovník je přítomen celému procesu od předání dítěte přes samotný kontakt s druhým rodičem až po opětovné předání pečujícímu rodiči. Během kontaktu si pracovník všímá vztahu mezi dítětem a druhým rodičem, sleduje, jak s dítětem komunikuje, jak se o něj stará, jak reflektuje jeho potřeby. Pracovník také sleduje interakce mezi rodiči při předávání a chování dítěte, které je na kontakt předáváno.

3. Asistované kontakty dle místa výkonu

- ❖ V prostorách organizace: Všichni účastníci jsou předem seznámeni s prostorem, kde se bude asistovaný kontakt realizovat.
- ❖ V terénu / mimo prostory organizace: Při asistovaném kontaktu v terénu či mimo organizaci je důležité, aby bylo místo realizace předem dohodnuto. Nejčastěji se jedná o domácnost rodiče, dětské centra, dětská hřiště apod. V průběhu kontaktu se pracovník od dítěte nevzdaluje, není-li s rodiči dohodnut jinak.

4. Asistované kontakty dle časové dotace

- ❖ Po dobu celého kontaktu: Při asistenci u celého kontaktu je pracovník přítomen předávání dítěte, samotnému kontaktu a návratu dítěte zpět.
- ❖ Po určitý časový úsek: Jedná se o asistované předávání dítěte nebo o situace, kdy asistované kontakty již nějakou dobu probíhají a dítě je na druhého rodiče zvyklé. V takovém případě se mohou rodiče dohodnout, že se pracovník na určitou dobu vzdálí, pokud však pracovník situaci nevyhodnotí jinak.

5. Asistované kontakty dle míry dobrovolnosti

- ❖ Jedná se o asistovaný kontakt, který probíhá dobrovolně nebo nařízeně. V případě nařízeného asistovaného kontaktu je potřeba překonávat odpor nejméně jednoho účastníka, rodiče nebo dítěte.

2.2 Cílové skupiny

Cílovou skupinou pro realizaci asistovaných kontaktů jsou čtyři skupiny, a to:

- ❖ Dítě svěřené do náhradní rodinné péče: S ohledem na období, kdy bylo dítě umístěno do náhradní rodinné péče a na aktuální situaci, jsou u dítěte vytvořeny vazby na biologickou rodinu. Pokud je dítě umístěno do náhradní rodinné péče v raném věku a dlouhodobě není v styku s biologickou rodinou, může se u dítěte projevit silné oslabení

vztahu, dítě si rodinu nemusí pamatovat a může ju odmítat. V tomto případě je kontakt zaměřen na postupné seznamování, navazování bezpečného vztahu a jeho postupné rozvíjení. Bylo-li dítě umístěno do náhradní rodinné péče v pozdějším věku, nebo pravidelně probíhal kontakt s biologickými rodiči, má ve většině případů dítě vytvořeno k biologickým rodičům vztah. Ten se následně v rámci kontaktů udržuje a rozvíjí.

- ❖ Rodiny, kterým byly svěřeny děti do náhradní rodinné péče (pěstounská péče, poručnictví, nebo svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče): Jedná se o rodiny, které mají dítě ve své péči dlouhodobě nebo na přechodnou dobu. Jedná-li se o rodiny, které mají dítě svěřeno na přechodnou dobu, je hlavním smyslem asistovaných kontaktů zachování a rozvíjení vztahu dětí s biologickými rodiči, aby se děti mohly navrátit do rodiny. V případě rodin, které mají dítě ve své péči dlouhodobě, je hlavním smyslem asistovaných kontaktů uplatňování práva dítěte na to znát svou minulost a své rodiče a podpora při vytváření identity dítěte.
- ❖ Osoby, které mají zájem o kontakt s dítětem: Je-li soudem rozhodnuto o zákazu styku s rodičem či jiným příbuzným dítěte, není možné kontakt umožnit. V ostatních případech, kdy mohlo dojít například k omezení rodičovské zodpovědnosti, nebo k úplnému zbavení rodičovské zodpovědnosti, může být kontakt uskutečňován, neboť zbavení nebo omezení rodičovské zodpovědnosti není důvodem k tomu, aby nemohl být kontakt uskutečněn, pokud je v zájmu dítěte. Kontakt bývá iniciován na základě projeveného zájmu rodičů, osob, se kterými má dítě rodinné pouto, případně pěstouny, kteří reagují na přání dítěte vidět se s biologickou rodinou. Vždy je třeba posoudit, zda je setkání dítěte s osobou v nejlepším zájmu dítěte.

2.3 Osobnost pracovníka v asistovaných kontaktech

Sociální práce s rodinou, konkrétně zajišťování asistovaných kontaktů a asistovaného předávání, je pro klíčového pracovníka závazná a nelehká. Klade velké nároky na jeho schopnosti a dovednosti a psychickou odolnost. Rodič může využívat pracovníka jako svého spojence, který pochopí jeho tíživou situaci a bude stát tzv. „na jeho straně“. Pracovník, který asistovaný kontakt vykonává, disponuje zkušenostmi v oblasti sociální práce s rodinou a poskytuje rodičům podporu, kterou chce někdy rodič využít pro svůj prospěch. Je zásadní,

aby klíčový pracovník rodiny při navázání kontaktu s rodinou jasně definoval svou roli a po celou dobu realizace asistovaného kontaktu si udržel nestrannost. To může být mnohdy náročné, protože výklad stejné situace může být z pohledu každého rodiče odlišný, stejně jako může být pro pracovníka někdy matoucí chování rodičů a vzájemné postoje mohou nabízet různá vysvětlení. Pracovník nesmí nikdy hodnotit postoje rodičů, kritizovat chování rodičů, ale vystupovat s respektem a s ohledem na skutečnost, že každý jedná tak, jak v dané situaci nejlépe dokáže a poskytnout jim podporu a možnosti řešení situace, aby se rodina stala stabilní.

Pracovník se během realizace asistovaných kontaktů musí vyhýbat střetu zájmů a zachovávat neutralitu. S rodiči nesmí udržovat přátelské či jinak blízké vztahy. Zároveň pracovník nesmí dávat najevo svůj souhlas nebo nesouhlas s jedním nebo druhým rodičem.

Pracovník v asistovaných kontaktech by se měl orientovat v problematice rozvodu, a to jak z hlediska sociálního, právního, tak psychologického. Měl by být empatický, aby se dokázal vcítit do náročnosti celé situace a její prožívání u rodičů a hlavně dítěte. Dalším nezbytným předpokladem jsou rozvinuté komunikační dovednosti, které pracovník uplatní při vedení obtížných rozhovorů či konfliktních situací rodičů a citlivých hovorech s dítětem. Při práci s dítětem by měl pracovník ovládat speciální techniky, které dítěti snáze pomohou vyjádřit jeho názor, pocit, přání.

Důležitá je také schopnost intervenovat, sledovat a vyhodnocovat situace a zhodnotit, kdy je třeba do situace zasáhnout a zajistit tak bezpečí dítěte nebo ostatních osob v asistovaném kontaktu i v asistovaném předávání.

2.4 Pravidla asistovaných kontaktů

Zahájením spolupráce rodiče, dítěte a pracovníka, který bude asistovaný kontakt nebo asistované předávání realizovat, nejlépe při podpisu Smlouvy, je důležité se seznámit se základními pravidly, které budou pro všechny strany závazné. Cílem pravidel je zajistit bezpečný a bezkonfliktní styk dítěte s druhým rodičem. Dodržování pravidel umožní vykonávat asistovaný kontakt efektivně a přínosně. Níže uvedený výčet základních pravidel, si může každý poskytovatel asistovaných kontaktů upravit či doplnit na základě poznatků z praxe.

- ❖ Rodina i Poskytovatel asistovaného kontaktu jsou povinni dodržovat závazky vyplývající ze Smlouvy.
- ❖ Rodiče chodí na asistovaný kontakt nebo asistované předávání včas. V případě, že se nemohou dostavit, jsou povinni toto oznámit ihned, jakmile se to dozví, nejpozději den dopředu. Výjimkou jsou závažné situace, v tom případě se omluví dodatečně.
- ❖ Rodiče budou dodržovat čas a místo setkání asistovaného kontaktu nebo asistovaného předávání.
- ❖ U asistovaného předávání by neměli být účastny osoby, které nejsou rodičem, pracovníkem nebo zainteresovanými osobami.
- ❖ Rodiče se vyvarují konfliktnímu jednání či takovému chování, které by mohlo vyvolat hádku. Na případnou slovní nárážku nebude druhý z rodičů reagovat.
- ❖ Rodiče ani pracovník nebude používat nahrávacích a sledovacích zařízení jako jsou mobilní telefony, diktafony, videokamery, apod. bez souhlasu všech zúčastněných stran.
- ❖ Rodič dítěti na asistovaný kontakt připraví vše potřebné, tedy oblečení, školní potřeby, hračku, a další věci, na kterých se rodiče předem domluvili.
- ❖ Pečující rodič dítě na asistovaný kontakt připraví, namotivuje jej k setkání s druhým rodičem. Nebude druhého rodiče před dítětem pomlouvat, lhát mu o něm, manipulovat s ním proti němu.
- ❖ Rodič nebude dítě odsuzovat či jinak psychicky ovlivňovat projeví-li dítě náklonost k druhému rodiči, bude-li dítě zastávat nějaké názory či pocity vůči druhému rodiči.
- ❖ Pracovník může neposkytnout asistovaný kontakt, pokud se rodič či jiný účastník chová agresivně, je pod vlivem návykové látky, jeho stav není vhodný k uskutečnění setkání.

- ❖ Zjistí-li pracovník, že kterýkoli z rodičů dítě vědomě a úmyslně týrá, má ohlašovací povinnost takou skutečnost nahlásit příslušnému OSPODu.

2.5 Kdy není vhodné realizovat asistovaný kontakt

Asistovaný kontakt, potažmo i asistované předávání je vždy potřeba důkladně připravit a zajistit tak co nejhladší průběh celé situace. Existují však situace, kdy je realizace asistovaných kontaktů nebo asistovaného předávání nevhodná či přímo nežádoucí.

Jasně daná situace, kdy není vhodné asistovaný kontakt realizovat je, pokud je rodiči styk s dítětem soudně pravomocně zakázán. Takový kontakt není v nejlepším zájmu dítěte a pracovník nemá právo jen realizovat.

Další nelehkou situací, kdy je třeba asistovaný kontakt zvážit je v případě, kdy se má dítě setkat s rodičem, který jej fyzicky, psychicky nebo sexuálně týral nebo jinak zanedbával. Styk s takovým rodičem, není-li soudně stanoven, může být pro dítě psychicky velice náročný a je třeba situaci důkladně zhodnotit a vycházet z toho, co je pro zájem dítěte a jeho zdravý a harmonický vývoj nejlepší. Matoucí pro pracovníka může být prvotní nadšení dítěte se s tímto rodičem setkat. Děti, zvláště pak v nižším věku, dokáží negativní situace a zážitky s odstupem času vytěsnit.

Pracovník při realizaci asistovaného kontaktu nebo asistovaného předávání musí vždy myslet na své bezpečí a zdraví. Může vzniknout situace, kdy vlivem užívání omamných a návykových látek, alkoholu, agresivního chování, neléčené či nediagnostikované psychické poruchy, apod. bude chování jednoho z rodičů či jiných zainteresovaných osob rizikové až života ohrožující. V takovém případě je pokračování v asistovaných kontaktech nutno přehodnotit.

Odmítá-li dítě kontakt s druhým rodičem, například proto, že je zmanipulované pečujícím rodičem, druhého rodiče dlouhou dobu nevidělo, má k němu negativní postoj, či je teprve krátkou dobu v náhradní rodinné péči, apod., je opět nutné zvážit nejlepší zájem dítěte a nenutit dítě za každou cenu ke kontaktu.

Další možností je situace, kdy setkání dítěte s rodičem odmítají pěstouni. Ti mohou pěstounskou péči vnímat jako úplnou ztrátu nároku biologické rodiny o dítě, mohou pociťovat vůči biologickým rodičům negativní pocity nebo se můžou obávat, že by o dítě mohli přijít.

Pokud je kontakt dítěte s biologickou rodinou v jeho nejlepším zájmu, je na pracovníkovi, aby celou situaci s pěstounskou rodinou probral a na situaci pracoval.

Situací, kdy není vhodné asistovaný kontakt realizovat, může být více, ale základem vždy je myslet na nejlepší zájem dítěte.

3 Realizace asistovaných kontaktů

Realizace asistovaných kontaktů je soubor činností a postupů, které na sebe navazují a vedou k jejich uskutečnění. Konkrétní postupy jsou specifikovány v každé organizaci v rámci metodiky pracovních postupů nebo standardů sociálních služeb.

3.1 Přípravná fáze asistovaného kontaktu

Přípravná fáze je pro realizování asistovaných kontaktů klíčová a je nutné jí věnovat dostatečnou pozornost. Než zahájíme samostatný asistovaný kontakt, je potřeba uskutečnit rozhovory s rodiči a s dítětem (s ohledem na jejich věk). Je vhodné mluvit s každým rodičem zvlášť, a následně uskutečnit společnou schůzku s oběma rodiči.

Výsledkem přípravné fáze je tvorba zakázky o asistovaném kontaktu. Zakázku o asistovaném kontaktu vytváří a řídí pracovník zajišťující asistovaný kontakt společně s rodiči či ostatními zainteresovanými osobami.

Proces tvorby zakázky je možné rozdělit do čtyř fází:

Čtyři fáze tvorby zakázky o asistovaném kontaktu:

- ❖ Fáze zjišťování informací
- ❖ Fáze návrhu podoby asistovaného kontaktu
- ❖ Fáze domluvy o délce trvání asistovaného kontaktu
- ❖ Fáze tvorby zakázky

- ❖ Fáze zjišťování informací: Zjišťují se základní informace, které je před zahájením asistovaného kontaktu potřebné vědět:
 - Kdo je zadavatel zakázky o asistovaný kontakt.
 - Proč není dítě u rodiče.
 - Jaký vztah má dítě k osobě, která o kontakt projevila zájem.
 - V jaké fázi je kontakt s dítětem (zda jsou nějaké písemné kontakty nebo telefonické, či osobní setkání).
 - V případě, že je dítě v náhradní rodinné nebo institucionální péči zjistíme, jaký vztah má rodič k zařízení nebo k osobě, kde je dítě umístěno. Zda v minulosti nedošlo ke konfliktu, vzájemné antipatie apod.
 - Zjišťují se překážky bránící asistovanému kontaktu a mapují se možná rizika

- ❖ Fáze návrhu podoby: Jedná se o tvorbu konkrétní podoby asistovaného kontaktu. Zahrnuje i domluvy o místě a času asistovaného kontaktu, není-li to nařízeno v rozsudku soudu a obecných pravidel pro poskytování asistovaných kontaktů, které má každá organizace stanovená.
- ❖ Fáze domluvy o délce poskytování asistovaného kontaktu: Může se jednat o asistovaný kontakt či asistované předávání. Může se jednat o jednorázový nebo opakující asistovaný kontakt, kdy se například domluví tři kontakty, a poté se vyhodnotí, zda takto nastavená zakázka je pro všechny strany vyhovující. Jednat se může i o dlouhodobou spolupráci. Vždy je nutné stanovit si dodržování pravidel o frekvenci a času realizování asistovaných kontaktů.
- ❖ Fáze tvorby zakázky: Závěrečné sepsání Smlouvy o poskytování asistovaného kontaktu.

Ve fázi přípravy se realizuje minimálně jedna společná schůzka s pracovníkem a rodinou, rodičem nebo osobou, se kterou váže dítě rodinné pouto, a které má zájem o kontakt s dítětem. Je důležité věnovat pozornost veškerým zjištěným informacím a na základě těchto zjištění přizpůsobit asistovaný kontakt. Následně je písemnou formou uzavřena Smlouva, která zahrnuje podrobnosti průběhu asistovaného kontaktu, na kterých se zúčastnění domluví nebo které jsou specifikované v soudním rozhodnutí či protokolu z jednání na OSPOD.

Po vyhotovení veškerých náležitostí ohledně Smlouvy, následuje příprava rodičů či dalších zainteresovaných osob na asistovaný kontakt. S účastníky jsou vyjasněna jejich očekávání, představy, případné obavy. Dále informujeme rodiče jakým způsobem je vhodné dítě připravit na kontakt (pozitivní motivace dítěte na setkání, sbalení základních věcí pro dítě s ohledem na délku trvání kontaktu, apod.) S dítětem je vhodné mluvit o jeho obavách, očekáváních a emocích bez přítomnosti rodičů (osob, které ho mají v péči). Dítěti dále poskytujeme informovat o tom, kdo bude kontaktu přítomen, jak dlouho a jak často bude probíhat, co se bude v průběhu kontaktu odehrávat. Vyžaduje-li to situace, a s ohledem na věk dítěte, můžeme domluvit signál, které bude dítě moci použít, bude-li si přát kontakt ukončit.

3.2 Fáze realizace asistovaného kontaktu

Asistovaný kontakt by se měl odehrávat na neutrální půdě, na které se žádný z rodičů i zainteresovaných osob, nebude cítit nadřazeně nebo ohroženě. V průběhu realizace

asistovaného kontaktu je pracovník povinen být přítomen setkání dítěte s rodiči a zajistit bezpečné prostředí pro dítě. V případě asistovaného předávání je pracovník povinen zajistit, aby předání dítěte proběhlo v klidu, bez konfliktů rodičů, v domluvený čas na domluveném místě. Pracovník, dle zvoleného typu asistovaného kontaktu (sociálně-diagnostický x sociálně-terapeutický) musí být po dobu trvání celého kontaktu vždy přítomen a monitorovat celou situaci a naslouchat rozhovoru mezi dítětem a rodičem. Všimne-li si pracovník, že dítě vykazuje známky stresu, strachu, nepohody či použije-li dítě domluvený signál, měl by pracovník zvážit ukončení kontaktu. Dojde-li k porušení stanovených a předem domluvených pravidel asistovaného kontaktu mezi rodiči, je i to důvodem pro ukončení kontaktu.

❖ Průběh asistovaného kontaktu v naší organizaci

Pracovníci Týmu Hnízdo nabízí k poskytování asistovaného kontaktu prostory multifunkční místnosti Týmu Hnízdo. Je však možné akceptovat návrhy třetích stran na jiné místo konání, v případě, že navržené prostory splňují podmínku neutrality a bezpečí a jsou na podobná setkání uzpůsobeny. S místem konání musí souhlasit všichni zainteresovaní, v případě, že vznesené námitky mají reálný základ, může se jednat o alternativních prostorech. Před realizací asistovaných kontaktů v organizaci musíme zajistit:

- Zajistíme prostory, úklid, hračky pro děti apod.
- Sdělíme klientovi, kdy proběhne kontakt.
- V případě, že dítě rodiče delší dobu nevidělo nebo jej nezná, musíme při kontaktech postupovat pomalu v závislosti na reakcích dítěte.
- Cílem bude, aby rodič mohl zůstat s dítětem sám společně s pracovníkem zajišťujícím asistovaný kontakt.
- Do průběhu kontaktu nezasahujeme. Pouze v případě možnosti vzniku konfliktu nebo ne zcela korektního chování ze strany kterékoli ze zúčastněných osob.
- Z průběhu kontaktu sepisujeme podrobný záznam.

Naším úkolem je také klidným a profesionálním přístupem předcházet vznikům možných konfliktů. Zásadně nic neřešíme před dítětem – zajistíme, aby dítě někdo pohlídat a teprve poté můžeme řešit vzniklou situaci.

❖ Průběh asistovaného kontaktu v jiné organizaci

- V tomto případě pouze doprovodíme klienta do organizace a budeme dohlížet na průběh kontaktu.
- Do průběhu kontaktu nezasahujeme. Pouze v případě možnosti vzniku konfliktu nebo ne zcela korektního chování ze strany kterékoli ze zúčastněných osob.
- Z průběhu kontaktu sepisujeme podrobný záznam.

❖ Průběh asistovaného kontaktu v domácnosti klienta

- V dohodnutém čase se sejdeme na dohodnutém místě.
- Přebereme dítě společně s rodičem a doprovodíme ho do jeho domácnosti.
- V průběhu kontaktu pouze sledujeme, jak se k dítěti chová a jak se o něj stará.
- Do péče o dítě se snažíme nijak výrazně nezasahovat, pouze můžeme přispět drobnou radou.
- Cílem je úplná samostatnost klienta v péči o dítě.

❖ Průběh asistovaného předávání

K asistenci při předávání dítěte dochází v případě, že vztahy mezi jednotlivými účastníky jsou natolik vyhrocené, že při nich hrozí vznik konfliktu. O pomoc můžeme být požádáni klientem, nebo pracovníci OSPOD. Asistovaný kontakt může proběhnout v místě pobytu dítěte, na neutrální půdě naší organizace, případně na jiném místě, které bude dohodnuto.

- S rodičem či osobou, která žádá o kontakt s dítětem, se dostavíme na dohodnuté místo.
- V případě potřeby působíme jako prostředník mezi jednotlivými stranami.
- Domluvíme se kdy a kde dojde k navrácení dítěte.
- Po předání dítěte a odchodu z místa schůzky asistence končí.
- Na závěr se domluvíme s klientem, kde se opět po skončení kontaktu sejdeme.
- Pro zpětné předání dítěte platí stejný postup.

Cílem asistovaného předávání je zajistit klidné a bezproblémové předání dítěte. Na prvním místě je vždy zájem dítěte a jeho bezpečí.

3.3 Fáze vyhodnocení a ukončení asistovaného kontaktu

Asistovaný kontakt končí po uplynutí domluvené doby kontaktu. Pracovník v danou chvíli vhodným způsobem kontakt ukončí. Na ukončení kontaktu upozorňuje pracovník rodiče předem. Zároveň připomene datum a čas dalšího kontaktu. Vyhodnocování asistovaných kontaktů provádíme průběžně a v případě vyhodnocení, provádíme změny. Po každém asistovaném kontaktu pracovník sepisuje záznam do spisu klienta.

Bezprostředně po kontaktu pracovník zjišťuje náladu všech zúčastněných, zejména dítěte. Podle potřeby uskuteční rozhovor s dítětem, rodiči nebo dalšími zúčastněnými, popřípadě poskytne odbornou péči.

S časovým odstupem několika dnů pracovník zjišťuje potřeby dítěte a dalších zúčastněných. Může se jednat o rozhovory v rámci průběžných schůzek nebo individuální setkání.

K ukončení asistovaných kontaktů dochází, je-li naplněna zakázka, uplyne doba stanovená soudem, dochází k opakovanému porušování pravidel, nebo když pracovník vyhodnotí, že další kontakt není v zájmu dítěte vzhledem. Asistovaný kontakt může také ukončit dlouhodobé odmítání druhého rodiče dítětem nebo vlastní žádost jednoho z rodičů při dobrovolném asistovaném kontaktu.

4 Kazuistika

4.1 Kazuistika 1

Nezletilý: pětiletý chlapec, řekněme mu Tadeáš, syn paní Elišky a pana Ondry – svěřen do výchovy matky, rozsudkem Okresního soudu v Ostravě bylo stanoveno, že kontakt nezletilého Tadeáše s otcem bude probíhat každou sudou sobotu vždy od 10:00 do 18:00 hod.

Matka: matka nezletilého, řekněme jí Eliška, 28 let, bydliště Ostrava

Otec: otec nezletilého, řekněme mu Ondra, 48 let, bydliště Orlová

Začátkem roku 2016 kontaktovala naší organizaci paní Eliška s dotazem, zda poskytujeme službu Asistovaných kontaktů. Paní Elišce byly poskytnuty základní informace. Paní Eliška sdělila, že již dříve využívala službu Asistovaného kontaktu u jiné organizace, kde však nebyla spokojena s organizací služby. Sdělila, že by chtěla službu u této organizace ukončit. Paní Elišce bylo vysvětleno, co vše je nutné k podpisu smlouvy o poskytování asistovaného kontaktu.

Následně telefonicky kontaktovala naší organizaci pracovnice OSPOD, která vede spisovou dokumentaci nezletilého Tadeáše, s dotazem, zda paní Eliška u nás sepsala smlouvu o poskytování Asistovaného kontaktu. Dle slov pracovnice je u rodiny vypracován IPOD (individuální plán ochrany dítěte), kde jsou zahrnuty asistované kontakty. V případě navázání spolupráce by nám pak předala kopii IPODu. Pracovníci bylo sděleno, že tuto službu naše organizace opravdu poskytuje. S paní Eliškou byla následně podepsaná smlouva a klientka začala vyprávět příběh nezletilého Tadeáše.

Klientka žila se svým druhem 10 let. Z jejich společného soužití se narodil nezletilý Tadeáš. Klientka uváděla, že poslední roky soužití s panem Ondrou byly velice složité. Dle jejích slov docházelo k fyzickému napadání jí i nezletilého Tadeáše ze strany pana Ondry. Uváděla také, že pan Ondra často požíval alkoholické nápoje a většinu jejich příjmů investoval do hazardních her. V loňském roce se tedy klientka rozhodla svého druha opustit.

Pan Ondra měl silnou citovou vazbu ke svému nezletilému synovi Tadeášovi a proto, když klientka opustila jejich společnou domácnost, si podal návrh na úpravu styku s nezletilým.

Soudem byl počátkem tohoto roku styk s nezletilým upraven tak, že otec (pan Ondra) se má s nezletilým vídat každou sudou sobotu, vždy od 10:00 do 18:00 hod.

Dle slov klientky zpočátku nezletilý Tadeáš reagoval velmi špatně na kontakt se svým otcem. Uváděla, že si nezletilý pamatuje, když pan Ondra chodil domů opilý a následně bil klientku i Tadeáše. Celá tato situace byla řešena na orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kde sociální pracovnice doporučila podstoupit psychologické vyšetření nezletilého. Na základě výsledků vyšetření byl následně doporučen Asistovaný kontakt.

Před prvním setkáním byl telefonicky kontaktován pan Ondra, kterého jsme informovali o tom, že dochází ke změně organizace, která poskytuje asistované kontakty. S panem Ondrou byla dohodnuta schůzka, kde mu byly předány informace, a byl dohodnut průběh asistovaného kontaktu.

První asistovaný kontakt probíhal v místě bydliště klientky. Již při předávání nezletilého Tadeáše bylo patrné, že s chlapcem je ze strany klientky výrazně manipulováno. Ve chvíli, kdy si otec přišel nezletilého vyzvednout, klientka hned ve dveřích začala otce slovně napadat. Klíčový pracovník uklidnil situaci a snažil se nezletilého namotivovat na kontakt s otcem, který bude probíhat na koupališti. Ve chvíli, kdy nezletilý Tadeáš vyslovil, že se na kontakt s otcem těší, klientka se rozplakala a zavřela se v dětském pokoji. Klíčový pracovník šel tedy za matkou a celou situaci opět uklidňoval. Nezletilý Tadeáš však oznámil, že nikam nejde, neboť maminka pláče, proto, že jde ven s tatínkem. Toto klíčový pracovník také pomohl dítěti zpracovat. Následně tedy všichni 3 opustili bydliště klientky a vydali se na koupaliště. V průběhu dne bylo patrné, že nezletilý Tadeáš má dobrý vztah k otci. Komunikoval s ním, hrál si s ním a po celou dobu vyhledával jeho přítomnost. Chlapec byl veselý a neprojevoval žádné známky strachu. Pan Ondra vrátil klientce nezletilého v 18:00. Večerní předání nezletilého Tadeáše již proběhlo bez emočního vypětí a konfliktů.

Následující kontakt připadal 2 dny před Tadeášovými 6 narozeninami. Pan Ondra se s klientkou dohodl, že vezme Tadeáše do Orlové, kde mu připraví oslavu narozenin.

V den předání se tedy klíčový pracovník opět dostavil do místa bydliště klientky, kde si měl nezletilého vyzvednout pan Ondra. Tadeáš se viditelně těšil na narozeninovou oslavu a na svého otce. Před příchodem pana Ondry vše probíhalo velmi dobře. Komunikace

s klientkou i s nezletilým byla bez emočního vypětí. Ve chvíli, kdy klientka otevřela dveře, začala opět slovně napadat pana Ondru. Atakovala jej tím, zda donesl nezletilému věci na oblečení. V případě, že je nedonesl, uvedla, že mu nezletilého dá ve slipech, tílku a bosého, ať se stará. Klíčový pracovník se opět snažil uklidnit situaci a poukázat na to, že Tadeáš se na oslavu narozenin těší a rodiče by měli brát ohledy na potřeby nezletilého a své případné spory řešit v jinou dobu, kdy tomu nebude nezletilý přítomen. Celá situace se nakonec uklidnila. Klientka nezletilého oblékla a přichystala ho na cestu do Orlové. Celý kontakt nezletilého s otcem probíhal klidně. Bylo patrné, že Tadeáš má velmi dobrý vztah k otci. Hrál si s ním, povídal. U oběda však vyvstala na povrch první zásadní informace. Nezletilý, ačkoliv se na předchozí schůzce vyjádřil, že si přeje na oběd řízky a bramborovou kaši, jídlo odmítal. Na dotaz, zda mu jídlo nechutná chlapec uvedl: „*Chutná, ale já tady nemůžu jíst.*“ Na dotaz, proč zde nemůže jíst, sdělil: „*Maminka mi to říkala.*“ S chlapcem toto klíčový pracovník probral. Další obdobná situace nastala ve chvíli, kdy pan Ondra přinesl nezletilému dort a dárky. Pan Ondra chtěl, ať mu dá nezletilý pusu na tvář. Tadeáš však řekl, že nedá. Pan Ondra se tedy nezletilého ptal, zda je to proto, že jej nemá chlapec rád. Na toto chlapec uvedl: „*Mám tě rád, tati. Ehm, teda vlastně nemám, protože maminka říkala, že jestli tě mám rád, tak si mám vzít věci a nastěhovat se k tobě.*“ Tuto situaci opět klíčový pracovník probral s chlapcem a následně i s panem Ondrou. Zbytek asistovaného kontaktu následně probíhal bez problémů. Situace byla probrána s klientkou. Byla upozorněna na to, že není vhodné, aby se jakkoliv negativně vyjadřovala o otci v přítomnosti nezletilého. Klientka sdělila, že si na to bude dávat větší pozor.

Následně byla zaslána pracovníci OSPOD, na základě IPODu, průběžná zpráva o realizaci asistovaných kontaktů. Pracovnice OSPOD svolala případovou konferenci, které se účastnila dětská psycholožka, klíčový pracovník Vzájemného soužití a oba rodiče nezletilého. Na případové konferenci se projednával průběh další spolupráce a možnost toho, zda asistovaný kontakt nebude změněn na asistované předávání.

Výsledkem případové konference bylo to, že od prosince 2016 se asistovaný kontakt posunul do fáze pouhého asistovaného předávání.

V březnu roku 2017 byly rodičovské kompetence pana Ondry a vztah mezi ním a nezletilým posíleny natolik, že si pan Ondra zažádal na soudu o úpravu styku, kterým se prodlouží styk

mezi otcem a nezletilým. V červnu proběhl soud a nezletilý Tadeáš se dle nového rozsudku s otcem vídá každý sudý víkend: od soboty 9:00 do neděle 18:00. Nezletilému kontakt s otcem velmi prospívá. Po každé návštěvě nadšeně vypráví své zážitky.

Vzhledem k přetrvávající konfliktní situaci mezi rodiči i nadále pokračujeme v asistenci při předávání nezletilého. Rodiče již dostali nabídku využití mediačního centra apod., aby do budoucna styk otce s nezletilým mohl probíhat bez naší asistence.

4.2 Kazuistika 2

Nezletilý: roční chlapec, říkáme mu Vašík, syn paní Aleny a pana Davida – svěřen do výchovy matky, rozsudkem Okresního soudu v Ostravě bylo stanoveno, že kontakt nezletilého Vašíka s otcem bude probíhat každou sudou sobotu vždy od 9:00 do 11:00 hod v prostorách naší organizace.

Matka: matka nezletilého, říkáme jí Alena, 32 let, bydliště Ostrava

Otec: otec nezletilého, říkáme mu David, 40 let, bydliště Ostrava

Vašík má 1 rok. Je velmi vnímavý, veselý a zajímá ho všechno kolem. Když se narodil, tak prvních pár měsíců bylo vše v pořádku. Maminka s ním byla doma na mateřské a starala se o něj. Tatínek chodil do práce. Pak, ale začala mít maminka zdravotní problémy. Rodiče se často hádali a tatínek maminku občas uhodil. Maminka brala na svou nemoc hodně léků. Chodila k psychiatrovi. V této době se o Vašíka začal starat OSPOD. Protože byl tatínek na maminku moc zlý, tak vzala Vašíka a šla s ním ke svým rodičům. Prarodiče se o Vašíka řádně starali a maminka se mohla léčit. Tatínek chtěl svého Vašíka vidět, ale prarodiče s maminkou nesouhlasili. Maminka se tatínka moc bála. Tak se na nás obrátil s prosbou, zda bychom mohli zařídit, aby se s Vašíkem mohl vidět. Kontaktovali jsme OSPOD, který doporučoval asistovaný kontakt, avšak s podmínkou, že se rodiče nebudou během předávání dítěte vidět. Maminka při setkání s tatínkem se dostávala do špatného psychického stavu. Informovali jsme otce a ten s podmínkou souhlasil. Navázali jsme kontakt i s matkou. S oběma byla sepsána smlouva o poskytování asistovaného kontaktu. Tatínek se měl s Vašíkem vidět každých 14 dní v sobotu 2 hodiny u nás v organizaci. Při předávání Vašíka byly dvě sociální pracovnice. Jedna vždy byla v kanceláři s tatínkem a druhá přebírala Vašíka od maminky, která se tak nesetkala s tatínkem. Pak sociální pracovnice předala Vašíka tatínkovi, který si mohl s ním hrát. Po 2 měsících

se zhoršil zdravotní stav maminky a Vašíka předávali s naší pomocí prarodiče. Vztah mezi rodinou maminky a tatínkem se stabilizoval. Protože se maminka nedokázala ze zdravotních důvodů o Vašíka starat, byl dán do péče její sestře. Protože tatínek se dokázal s tetou domluvit i na návštěvách Vašíka mimo termín a už nevznikaly problémy, tak byla spolupráce ukončena.

4.3 Kazuistika 3

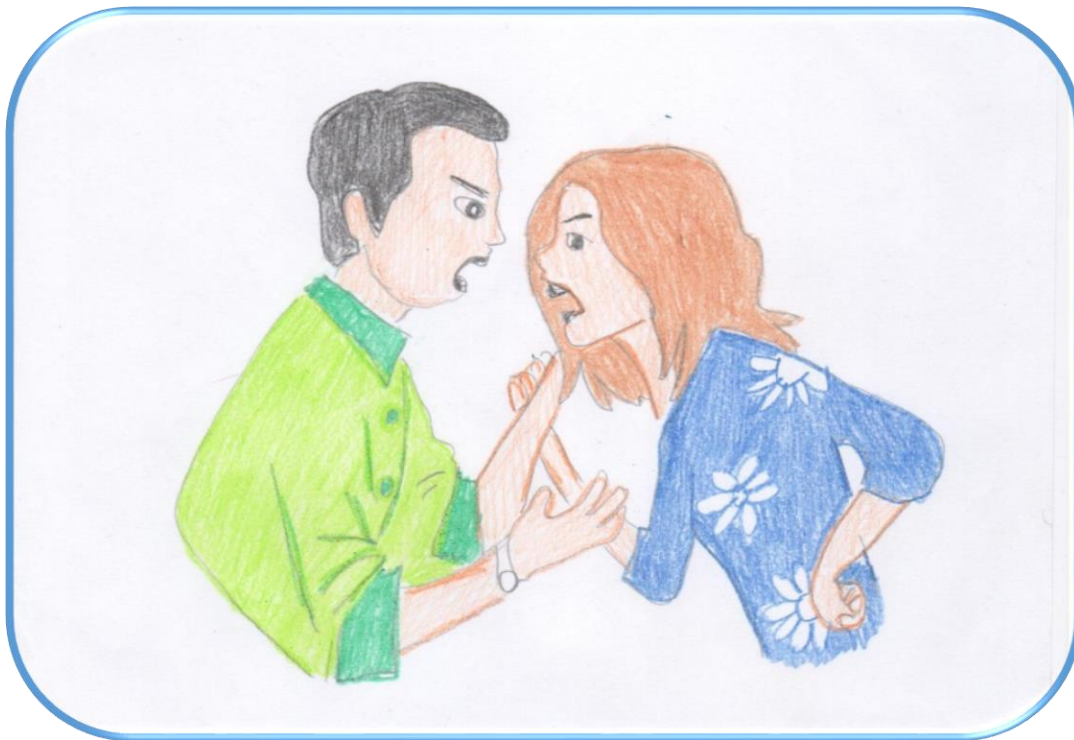
Nezletilé: dvouletá a pětiletá holčička, říkáme jim Janička a Hanička, byly svěřeny do výchovy matky, na základě předběžného opatření bylo stanoveno asistované předávání dětí otci vždy 2x týdně (úterý a čtvrtek 16:00 – 19:00) a každý sudý týden v sobotu od 7:00 do neděle do 17:00. -

Matka: matka nezletilého, říkáme jí Zuzana, 29 let, bydliště Ostrava

Otec: otec nezletilého, říkáme mu Jan, 28 let, bydliště Ostrava

Janička má 5 let a chodí do školky. Její sestra Hanička má 2 roky. Obě vyrůstaly společně s rodiči. Když se rodiče dostali do špatné finanční situace, museli opustit byt, kde bydleli. Matka se vrátila i s dcerami ke svým rodičům. Otec zase šel ke svým. Oba se domluvili, že až si najdou nový byt, tak se tam i s holčičkami přestěhují. Po dobu pobytu u rodičů si matka znovu svou situaci promyslela a rozhodla se, že bude bydlet jen sama s dcerami a našla si byt. Otec se s rozhodnutím matky nemohl smířit. Mezi rodiči docházelo ke konfliktům, u kterých zasahovala i policie. Protože zde byly malé děti, začal se o ně zajímat OSPOD. Otec se chtěl s dcerami vidět, ale matka s ním nechtěla komunikovat. Při každém předávání dcer mezi rodiči byly problémy. OSPOD otci navrhl, aby si zajistil asistované předávání. Otec oslovil naši organizaci a požádal o službu asistované kontakty. Kontaktovali jsme matku, která s touto službou souhlasila, a proto mohla být sepsána smlouva o asistovaném předávání. Rodiče mají podle předběžného rozhodnutí velmi časté předávání, proto se u nich střídají dvě sociální pracovnice. Během předávání rodiče se nezdraví, pouze si dcery předají a poskytnou si jen nejnutnější informace o zdravotním stavu dcer. Vždy když spolu mluví, tak zvyšují hlas a to má negativní vliv na jejich dcery. Hlavně nejstarší Janička tyto situace špatně snáší. Od doby, kdy je u asistovaného předávání sociální pracovník se situace zlepšila. Matka se vyjádřila, že se s dcerami cítí v bezpečí. Otec také začíná omezovat slovní napadání matky. Oba rodiče mají z OSPOD doporučenou návštěvu rodinné poradny, aby se zlepšila komunikace mezi nimi.

Pokud se situace zlepší, nebude v budoucnu naše přítomnost nutná a spolupráce se ukončí po vzájemné dohodě mezi rodiči.

Závěr

Metodický průvodce se zabýval problematikou asistovaných kontaktů, a to z širšího i užšího pohledu. Tato činnost je v praxi poměrně krátkou dobu, avšak vlivem vzrůstajících potíží, konfliktů a ohrožení rodiny, je voláno po takové formě pomoci, jako je realizování asistovaných kontaktů. Poskytování a způsob realizace asistovaných kontaktů je do značné míry ovlivněn i chybějící či nedostatečnou legislativou, která by problematiku konkrétně řešila.

Realizování asistovaných kontaktů je pro pracovníky náročná činnost. Zároveň je možností, jak účinně pomoci rodinám, které jsou vlivem rozluky či různých sociálních patologií dlouhodobě v konfliktu a nejvíce tím strádá dítě, které nemá možnost pravidelného a smysluplného kontaktu s druhým rodičem. Počet takto ohrožených rodin stále stoupá. Z toho důvodu, je realizace asistovaných kontaktů smysluplnou činností, která napomáhá hájit právo dítěte na styk s oběma rodiči.

Zdroje

Knižní zdroje

BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Studijní texty. Praha: Karolinum. 2006. ISBN 80-246-1089-2.

BAKALÁŘ, E., NOVÁKOVÁ, M., NOVÁK, D. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Lidové noviny, 1996. ISBN 80-34-278-0.

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0031-4.

ČERNÁ, M. *Rozvod, otcové a děti*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. 2001. ISBN 80-86432-11-4.

DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.

GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J. *Rodinná terapie: Systematické a narativní přístupy*. Praha: Grada Publishing a.s., 2003. ISBN 80-2470-415-3.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X.

HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada. 2011. ISBN 978-80-247-3134-6.

JÍLEK, D., ČECHOVÁ, I. *Aktuální otázky ochrany práv dětí. Informování o jejich právech*. Brno: Česko-britská o.p.s., 2017. ISBN 978-80-905598-3-7.

KATRŇÁK, T. *Sociologické proměny podoby české rodiny*. Praha: Sborník studií, Linka bezpečí, 2011. ISBN 978-80-904920-0-4.

KELLER, J. *Nedomyšlená společnost*. 4. vyd. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-091-0.

KOHOUTEK, R., ŠTĚPANÍK, J., OCETKOVÁ, I. *Základy sociální psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1998. ISBN 80-7204-064-2.

KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-332-3.

LANGMEIER, J., BALCAR, K., ŠPITZ, J. *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3677-107.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

- MATĚJČEK, Z. a DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5.vyd. Praha: Portál. 2008. ISBN 80-717-8853-8.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O. *Sociální služby*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-7367-310-9.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON, 2001. ISBN: 80-85850-75-3.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.
- SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. 2. vyd. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.
- SMITHOVÁ, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
- ŠÍŠKOVÁ, T. *Facilitativní mediace: řešení konfliktu prostřednictvím mediátora*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-802-6200-918.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada. 2011. ISBN 978-80-247-3181-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Zákony a úmluvy

- Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- Sdělení č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte*
- Usnesení č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*
- Sdělení č. 91/2005 Sb.m.s., *Úmluva o styku s dětmi*
- Stanovisko MPSV Č.j.:MPSV-2019/65141-231, *Stanovisko k zákonnému režimu poskytování asistovaných kontaktů a asistovaného předávání dítěte*

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Letáček Asistovaných kontaktů v organizace Vzájemné soužití o.p.s., Tým Hnízdo – Čiriklano kher

ASISTOVANÉ KONTAKTY

Kde nás najdete:
Vzájemné soužití o.p.s.
Tým Hnízdo
Bieblůva 404/6
702 00 Moravská Ostrava

Kontaktujte nás:
Web: www.vzajemnesouziti.cz
Ředitelka úseku Hnízdo
Mgr. Bc. Helena Jednáková – mobil: 775 761 192
E-mail: hnizdo@vzajemnesouziti.cz

Svatava Vangelová, DiS., tel. 730 513 666
E-mail: svatava.vangelova@vzajemnesouziti.cz
Pavla Věcková, DiS., tel. 775 761 190
E-mail: pavla.vackova@vzajemnesouziti.cz

„Děti nejlépe prosperují, pokud mají spolehlivé a trvalé vztahy s oběma rodiči.“

Asistovaný kontakt: tato služba dává rodinám příležitost znovu obnovit, či navázat vztah dítěte s jedním z rodičů, s nímž dítě nežije a tento rodič má zájem o obnovení kontaktu.

Asistované předávání: asistence u předání probíhá nejčastěji v místě bydliště dítěte, kde náš sociální pracovník zajišťuje fyzické a emoční bezpečí dětí, a to za každých okolností.

Cíle asistovaných kontaktů a asistovaného předávání

Upevnit narušené kontakty v rodinách, a obnovit komunikaci v rodině, kde z různých důvodů byl kontakt mezi členy rodiny přerušen. Poskytnout podporu a doprovázení jednání s rodiči při předání dítěte.

Zpracováno dne 23. 08. 2019

„Láska nespočívá v tom, že se díváme
jeden na druhého, ale v tom,
že se díváme stejným směrem ven.“

Antoine de Saint-Exupéry